การออกแบบและพัฒนา

ลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ศักดิ์ชาย สิกขา

ISBN: 978-974-458-342-0

การออกแบบและพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้เขียน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย สิกขา
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
E-mail: Sakchaiubu@hotmail.com Tel. 081-7900290

คณะที่ปรึกษาในการดำเนินงาน :

นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต	ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ
นายวินัย สิทธิมณฑล	รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ
นายทวีป มุสิกรินทร์	พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ
นายทวี ดำรงเลิศบวร	หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน
นายวิทยา ราเต	หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ

ดร. สิทธิชัย สมานชาติ : วิทยากรภาคทฤษฎี
สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ (กลุ่มวิชา สิ่งทอและแฟชั่น)
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

นายบันเทิง ว่องไว : วิทยากรภาคปฏิบัติ
ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอมือ และการย้อมสีธรรมชาติ
บ้านด่านเจริญ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

หน่วยงานที่รับผิดชอบ : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม :
ศักดิ์ชาย สิกขา. 2554. การออกแบบและพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ: โรงพิมพ์อุบลกิจ ออฟเซ็ท.
1. การออกแบบและพัฒนา 2. จักสานร่วมสมัย 3. ศรีสะเกษ

ISBN : 978-974-458-342-0
พิมพ์ครั้งที่ 1 : กรกฎาคม พ.ศ. 2554 จำนวน 200 เล่ม
สนับสนุนโดย : งบประมาณ โครงการยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์อุบลกิจ ออฟเซ็ท 74-74/1 ถนนนครบาล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34190 Tel. 045-264364, 045-265275

คำนำ

ในปีงบประมาณ 2554 นี้ จังหวัดศรีสะเกษ โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ ได้จัดโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาสินค้า 2 กิจกรรมย่อย คือ

กิจกรรมย่อย 1 การออกแบบและพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

กิจกรรมย่อย 2 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัย จังหวัดศรีสะเกษ

ในการดำเนินการครั้งนี้ ผู้เขียน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการเครือข่ายองค์ความรู้ (KBO) จังหวัดศรีสะเกษ เป็นทีมงานวิทยากรในการจัดอบรม และทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้ติดตามผลการดำเนินงานทั้งสองกิจกรรมและรวบรวมข้อมูลเขียนเอกสารสรุปโครงการเพื่อใช้ในการเผยแพร่กิจกรรม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า กิจกรรมทั้งสองกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ผลิต โดยกลุ่มจักสานและกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอมือถือเป็นกลุ่มผู้ผลิตส่วนใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ ในเอกสารชุดนี้จะเป็นการสรุปข้อมูลการพัฒนาผ้าทอมือ โดยเฉพาะผู้ผลิตผ้าไหม

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีผลิตผ้าทอมือหลายชนิด โดยเฉพาะ **ผ้าไหมย้อมมะเกลือ** ถือเป็นผ้าเอกลักษณ์ที่มีความงามไม่แพ้จังหวัดอื่น ลายยอดนิยม คือ **ผ้าลายลูกแก้ว** ด้วยระยะเวลาที่มีการผลิตมาอย่างยาวนาน ทำให้ผู้ผลิตหลายกลุ่มพยายามคิดค้นลายผ้าใหม่หลายลวดลายเพิ่มเติม แต่ยังไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ โครงการนี้จึงเป็นโครงการที่ต้องมีการนัดหมายร่วมกัน มาช่วยกันสร้างสรรค์ลายผ้าเอกลักษณ์ร่วมกัน และต้องยอมรับร่วมกัน เพราะเกิดจากแนวคิดร่วมกันของทุกคน ซึ่งเป็นผู้ผลิตผ้าไหมทอมือในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลจากการดำเนินกิจกรรมตลอด 6 เดือน ทั้งการระดมความคิดร่วมกัน การแยกกลุ่มทดลองผลิต 7 กลุ่มย่อย และจัดประเมินติดตามผล ทำให้เกิดลายผ้าเอกลักษณ์ ในจังหวัดศรีสะเกษหลายรูปแบบ ซึ่งคาดว่าน่าจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาในระยะยาว

ผู้เขียนในนามของคณะทำงาน หวังใจว่ากิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ จะเกิดประโยชน์ต่อบุคคลทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้ใช้ผ้าไหมทอมือ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งนี้หากมีคุณความดีใดเกิดขึ้นจากการดำเนินงานในครั้งนี้ ผู้เขียนขอมอบความดีนี้ให้กับความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่คณะวิทยากร ผู้ประสานงานโครงการ ผู้นำชุมชน และกลุ่มอาชีพทุกกลุ่มที่ร่วมแรงร่วมใจผลิตลายผ้าต้นแบบ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชาย สิกขา

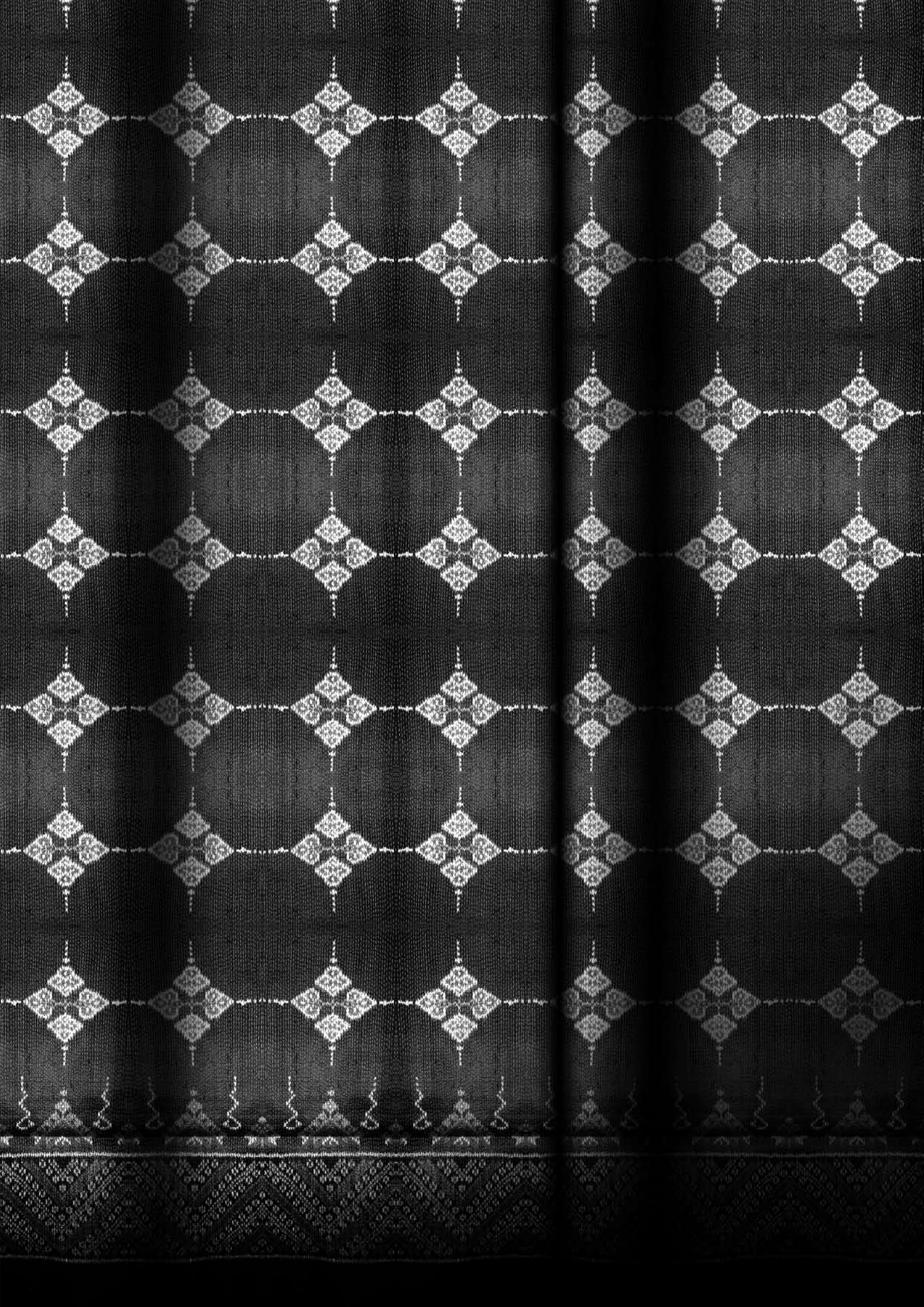

สารบัญ

01 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาลายผ้าพื้นเมือง

01 ผ้าพื้นเมืองในอีสาน กับแนวคิดในการพัฒนาลายผ้า

02 การสร้างสรรค์ลายผ้าด้วยเทคนิคต่างๆ ในภาคอีสาน

06 ผ้าไหมลายลูกแก้วผ้าพื้นเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

12 ผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดศรีสะเกษ

13 ลวดลาย และการพัฒนาลายผ้าในจังหวัดศรีสะเกษ

15 การศึกษาเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบลายผ้า

15 ประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ

16 ตำนาน ชื่อเมืองศรีสะเกษ

18 การศึกษาปราสาทหิน ในจังหวัดศรีสะเกษ

22 การศึกษารูปแบบของปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ

24 ดอกลำดวน ดอกไม้ประจำจังหวัดศรีสะเกษ

25 ขนมดอกลำดวน ขนมประจำจังหวัดศรีสะเกษ

25 ธรรมชาติในจังหวัดศรีสะเกษ

27 ประเพณีสี่เผ่าไทย จังหวัดศรีสะเกษ

29 การพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

29 **กิจกรรมที่ 1** การจัดกิจกรรมระดมความคิด

32 **กิจกรรมที่ 2** การเตรียมการก่อนฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

35 **กิจกรรมที่ 3** การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่

49 **กิจกรรมที่ 5** การตรวจและประเมินผลงาน

52 **กิจกรรมที่ 6** การติดตามผลการดำเนินงาน

53 **ข้อสรุปจากการติดตามผลในพื้นที่**

55 บรรณานุกรม

57 ภาคผนวก แบบลายผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาลายผ้าพื้นเมือง

ผ้าพื้นเมืองในอีสาน กับแนวคิดในการพัฒนาลายผ้า

หากย้อนอดีต อาจกล่าวได้ว่า คนอีสานส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมไม่ได้อพยพมาจากไหน ในปัจจุบันภาคอีสาน แบ่งการปกครอง ออกเป็น 20 จังหวัด คนในแถบอีสาน ส่วนใหญ่มีศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน แต่อาจมีแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดที่เป็นปลีกย่อยของแต่ละวัฒนธรรมประเพณี สำหรับวัฒนธรรมการใช้ผ้า และกรรมวิธีการผลิตผ้ามีหลักการเดียวกัน ผ้าที่ทอมากคือ **ผ้ามัดหมี่ ผ้าขิด ผ้าทอยกดอก** มีทั้งฝ้ายและไหม ส่วนลายผ้าที่เป็นวัฒนธรรมร่วมมีหลายประการ เช่น ผ้าซิ่นจะเป็นลายที่ขนานกับลำตัว ซึ่งต่างกับลายผ้าของชาวล้านนาหรือภาคเหนือที่เป็นลายรอบตัว

ผ้าขาวม้าและผ้าซิ่น ถือเป็นผ้าพื้นเมืองที่มีการใช้ทั่วไปในภาคอีสาน ลวดลายบนผืนผ้า ในแต่ละท้องถิ่นจะสะท้อนความงามที่แตกต่างกันตามความนิยมที่สืบต่อกันมา

ซ้าย : *ผ้าไหมมัดหมี่ลายใบไม้*
กลาง : *ผ้าไหมยกทอง ลายดาวล้อมเดือน*
ขวา : *ผ้าขาวม้าไหมเก็บขิดลายช้าง และลายนาค*

การสร้างสรรค์ลายผ้า ด้วยเทคนิคต่าง ๆ ในภาคอีสาน

ศิลปะการสร้างลวดลายบนผืนผ้าไม่มีกำหนดเป็นตำรา แต่ผู้ผลิตจะผูกลายวิจิตรสวยงามขึ้นตามจินตนาการที่ประสบ แฝงด้วยศิลปวัฒนธรรมอันประณีต ละเอียดอ่อน จนก่อเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เชื้อชาติ มีการสืบทอดในครัวเรือนจากรุ่นสู่รุ่น ในอดีตลวดลายบนผืนผ้ากลายเป็นสิ่งบ่งบอกความนิยมเฉพาะถิ่น โดยใช้ความประณีตละเอียดอ่อนของผ้าเป็นสิ่งบ่งบอกฐานะของผู้สวมใส่

จวบจนเวลาเปลี่ยนแปลงไปผ้าทอมือพื้นบ้านเหล่านั้นกลับไม่ตอบสนองความต้องการของตลาด การพัฒนาลายผ้ากลายเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเข้าสู่ตลาด แต่การที่จะออกแบบลวดลายใหม่ไม่ได้เป็นสิ่งที่ง่ายกับทุกคน ซึ่งต้องยอมรับความจริงว่าช่างทอพื้นบ้านมีข้อจำกัดในการออกแบบลายใหม่ เนื่องจากช่างทอไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ ซึ่งในส่วนที่ช่างทอจะสามารถออกแบบลายผ้าได้เองนั้นมีน้อย ความจริงที่เกิดขึ้นจึงมักเป็นการลอกเลียนแบบลวดลายระหว่างชุมชน

คุณสำรวย เย็นเฉื่อย เจ้าของร้าน ชลบถพิบูลย์ ผู้ออกแบบและผลิตผ้าไหมมัดหมี่อีสานแนวใหม่ของจังหวัดขอนแก่น เคยกล่าวถึงแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบลายใหม่ในหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ (ฉบับที่ 2394 วันที่ 22- 24 มกราคม พ.ศ. 2552) ว่า วิธีการออกแบบลายผ้าใหม่อาจนำหาแรงบันดาลใจจากลวดลายโบราณที่ปรากฏในลวดลายผ้าอีสานก็ได้ เช่น **ลายผาสาด** เป็นการเขียนและอ่านในภาษาถิ่นอีสานหมายถึง ปราสาท **ลายนาค** คนอีสานมีความเชื่อเรื่องนาค โดยมีนัยแห่งความอุดมสมบูรณ์ **ลายสีโห** ซึ่งเป็นชื่อเรียกตัวละครในวรรณกรรมพื้นถิ่นที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสัตว์หิมพานต์ที่เรียกว่า **คชสีห์** คือ มีหัวเป็นช้าง หางเป็นม้า ลำตัวเป็นสิงห์ และสุดท้าย **ลายเอี้ย** หรือลายซิกแซ็ก ซึ่งในกลุ่มช่างทอไทลาวใช้เรียกลายนาคที่ไม่มีหัวปรากฏรูปร่าง ดังนั้นในการออกแบบลวดลายผ้าทอจากแนวคิดลายโบราณอาจเป็นการนำแนวคิดและความเชื่อมาจัดองค์ประกอบใหม่โดยวิธีลดทอนจำนวนลายให้น้อยลง และจัดองค์ประกอบใหม่โดยเฉพาะลวดลายมัดหมี่จากเส้นพุ่ง มีการมัดหมี่หลายหัวในผ้าหนึ่งลาย ในงานออกแบบอาจใช้คอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยเพื่อทำให้งานออกมาสะดวกรวดเร็วและเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งควรต่างจากในยุคก่อนที่จะใช้วิธีการสืบทอดลายด้วยการสอนแบบปากต่อปาก หรือการลอกเลียนแบบจากผ้าเก่า อีกทั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จะช่วยให้เกิดสีสัน และลวดลายที่เหมาะสม สามารถนำไปพัฒนาได้ต่อเนื่อง ช่วยให้การออกแบบรวดเร็วและง่ายขึ้น เมื่อได้ลวดลายแล้วหลังจากนั้นจึงให้ช่างพื้นบ้านทำการคำนวณการสร้าง ลำหมี่ เพื่อทำการมัดหมี่ ซึ่งกระบวนการการมัดหมี่ มักจะมีปัญหาเล็กน้อยเพราะการทอผ้าหนึ่งลายแต่หลายหัว นั้นทำให้ช่างทอสับสนบ้างเพราะเป็นสิ่งที่ช่างทอพื้นบ้านไม่คุ้นเคย ดังนั้นลายผ้าจากการออกแบบในกระดาษต้องอธิบายราย

ละเอียดให้ชัดเจน ถึงโครงสร้างของการวางองค์ประกอบศิลป์ใหม่ และในระหว่างทอสิ่งที่ช่างทอผ้าจะต้องระวัง คือผ้าทอมีหมี่หลายหัว ดังนั้นช่างทอจึงต้องไม่ให้ลายหมี่ (ลวดลาย) ขาดหรือสับสนกัน นอกจากลวดลายโบราณแล้ว คุณสำรวย เย็นเฉื่อย ยังได้นำแนวคิดการพัฒนารูปทรงของศิลปะพื้นบ้านมาเป็นแรงบันดาลใจจากสีสันและเงาการแสดงจาก **หนังตะลุงอีสาน** หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า **หนังปราโมทัย** โดยการถ่ายภาพขณะที่คณะหนังตะลุงทำการแสดง แล้วนำรูปร่างที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาคัดเลือกเพื่อพัฒนาเป็นลวดลายในการทอผ้าด้วยเทคนิคมัดหมี่ และได้ใช้วิธีการตัดทอนรูปร่างของเงาหนังตะลุง เนื่องจากเงามีลายละเอียดมาไม่เหมาะในการสร้างลวดลายด้วยการมัดหมี่ เมื่อได้ลวดลายที่ต้องการแล้ว ช่างพื้นบ้านจะคำนวณการสร้าง ลำหมี่ เพื่อทำการมัดหมี่ ซึ่งกระบวนการการมัดหมี่มีปัญหาเนื่องจากเป็นรูปแบบการสร้างลวดลายของรูปทรงอิสระ เพราะเป็นสิ่งที่ช่างทอพื้นบ้านไม่คุ้นเคย ดังนั้นในการมัดหมี่กลุ่มลายหนังตะลุงนี้จึงมีการร่างเส้นตามแบบบนเส้นใหม่ทางพุ่งก่อนการมัด และช่างทอมัดตามลายเว้นที่ร่างเอาไว้

นอกจากการนำลายผ้าโบราณ การนำศิลปะพื้นบ้านมาใช้ในการออกแบบลายผ้าแล้ว คุณสำรวย เย็นเฉื่อย ยังได้นำคติความเชื่อ จากเรื่อง **กบกินเดือน** มาเป็นแนวคิดในการออกแบบ ซึ่ง เป็นภาษาชาวบ้านซึ่งมีความหมายเดียวกันกับ อุปราคา ราหูอมจันทร์ จันทรุปราคา จึงได้กำหนดโครงสร้างลายเป็นรูปวงกลมซึ่งใช้แทนพระจันทร์(เดือน) และทำการออกแบบและพัฒนาลวดลายจากรูปทรงกบจากโครงสร้าง และนำมาจัดเป็นแบบที่ง่ายสำหรับการมัดหมี่ที่ยังคงรูปแบบของสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นโครงสร้างของกบเอาไว้ แล้วนำไปจัดองค์ประกอบใหม่ แต่ยังคงลายมัดหมี่แบบประเพณีเอาไว้ ส่วนกระบวนการทอเมื่อได้ลวดลายแล้ว ช่างพื้นบ้านได้ทำการคำนวณการสร้าง ลำหมี่ เพื่อทำการมัดหมี่ ซึ่งกระบวนการการมัดหมี่มีปัญหามากโดยเฉพาะรูปวงกลม เพราะเป็นสิ่งที่ช่างทอพื้นบ้านไม่คุ้นเคย ดังนั้นในการมัดหมี่ลายนี้จึงมัดเพียงครึ่งวงกลม เพื่อที่เวลาทอลายครึ่งวงกลมจะกลับออกมาจะเป็นรูปวงกลมได้ในกระบวนการทอเนื่องจากรูปทรงกลมที่ผู้ออกแบบกำหนดเมื่อทอในขึ้นแรกรูปทรงกลมไม่ได้กลมอย่างที่ออกแบบคือมีลักษณะเป็นรูปทรงรี(วงกลมถูกบีบ) ช่างทอและผู้ออกแบบจึงได้ใช้เทคนิคการสอดเส้นพุ่งเพิ่มเพื่อให้โครงสร้างของรูปทรงขยายออกไป จึงทำให้ลวดลายที่ออกมาในผ้าผืนต่อมาเป็นรูปทรงกลมได้ หลังจากทอผ้าออกมาเป็นผืนแล้ว จะมีทั้งสไบและผ้าตัดชุด สนนราคาหลักร้อยจนถึงหลักพันบาทขึ้นไป นับว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่คนรุ่นใหม่จะรักษามรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย และเชื่อว่าดีกว่าแบบดั้งเดิม

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น แม้จะผ่านมาหลายปีแล้ว ก็ถือว่ายังเป็นแนวคิดที่ทันสมัย สามารถนำมาใช้ได้ในยุคปัจจุบัน เป็นแบบอย่างที่ดีของการคิดสร้างสรรค์

ผ้าไหมมัดหมี่ลายนาคเกี้ยว

ผ้าไหมมัดหมี่ลายเต่างับ

ผ้าไหมมัดหมี่ลายเรือหงส์

ผ้าไหมมัดหมี่คั่นลายดอกพิกุล

ผ้าไหมมัดหมี่ลายดอกมะเขือ

ผ้าไหมมัดหมี่ลายโคมห้า

ตัวอย่าง ลายผ้าไหมมัดหมี่ แบบต่างๆ ในภาคอีสาน

ในปัจจุบันคนอีสานได้ปรับตัวเข้าสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้น แต่วิถีแห่งเกษตรกรรมอันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงไม่ได้เปลี่ยนแปลง ในความเรียบง่ายของการดำรงชีวิตอย่างเกษตรกรได้มีผู้คนจำนวนหนึ่งที่ง่วนอยู่กับการถักทอเส้นใย มีความสามารถในการถักทอผ้าไหมผืนสวย ที่ช่วยสร้างงานเสริมรายได้ให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมจึงเป็นกิจกรรมที่มีความผูกพันกับคนอีสานมาช้านาน และมีพัฒนาการอันเป็นผลมาจากความร่วมมือกันของหลายหน่วยงาน นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ภาครัฐเล็งเห็นความสำคัญและศักยภาพของสาขาอาชีพนี้จากเดิมที่เกษตรกรยึดถือภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาเป็นหลักในการเลี้ยงหม่อนไหมจนกระทั่งถึงการทอผ้า แม้ว่าที่ผ่านมาผู้ผลิตจะสามารถผลิตผ้าไหมได้สวยงามและมีเอกลักษณ์ หากแต่ต้องยอมรับความจริงว่าผลผลิตที่ผ่านมานั้นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยังไม่แน่นอน ส่งผลต่อการพัฒนาในเชิงธุรกิจระยะยาว การได้รับการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีจากหลายหน่วยงานที่ร่วมด้วยช่วยกันในหลักวิชาการที่ถูกต้องและเหมาะสมถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตปรับตัวดีขึ้น

การตรวจรังไหม การสาวไหม(สาวหลอก) และการทอผ้าไหม

ในปี พ.ศ. 2554 เป็นอีกครั้งหนึ่งที่หน่วยงานภาครัฐ โดยคณะกรรมการเครือข่ายองค์ความรู้ (KBO) จังหวัดศรีสะเกษ เห็นความสำคัญที่จะต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีทางการตลาด จึงได้จัดทำโครงการ ปรับปรุงคุณภาพด้านการย้อมสีธรรมชาติ การสร้างสรรค์ลายผ้าใหม่ให้มีเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนา สร้างสิ่งใหม่เข้าสู่ตลาด และให้ความสำคัญกับคุณภาพของผ้าไหม ในการนี้จำเป็นต้องมีการทบทวนการพัฒนาที่ผ่านมา จากผ้าย้อมมะเกลือ ผ้าลายลูกแก้ว และผ้าหมัดหมี่ลายต่างๆ สู่การพัฒนาใหม่

ผ้าไหมลายลูกแก้วผ้าพื้นเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

ในปัจจุบันอาจถือได้ว่า **ผ้าไหมลายลูกแก้ว** เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตมากที่สุด มีอยู่แทบทุกพื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษ หน่วยงานราชการภายในจังหวัดต่างให้การสนับสนุน จนได้รับเลือกให้เป็นผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้น ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ครั้งนี้ คงหลีกไม่พ้นที่จะต้องศึกษาค้นคว้าแนวทางในการพัฒนาเพื่อสร้างจุดขายให้กับจังหวัดศรีสะเกษ ในการนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่รวบรวมไว้ จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีข้อมูลที่น่าสนใจควรค่าแก่การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาดังนี้

ตำนานผ้าไหมลายลูกแก้ว

ผ้าลายลูกแก้วเดิม ชาวบ้านเรียกกว่า **ผ้าแพรเหยียบ** ที่เรียกผ้าแพรเหยียบ ก็เพราะในการทอผู้ทอจะต้องเลือกเหยียบไม้สลับตะกอ ซึ่งมี 4 ตะกอ เพื่อให้ได้ลายผ้าที่เป็นลายเฉพาะของผ้าแพรเหยียบ ซึ่งก็คือ ลายลูกแก้ว การทอผ้าไหมลายลูกแก้วในจังหวัดศรีสะเกษมีมานาน กว่า 200 ปีก่อน เริ่มต้นจากภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และสาวเอาเส้นไหม มาทอเป็นผ้าต่างๆ เช่น ผ้าโสร่ง ซิ่นคั่น ผ้าหางกระรอก และผ้าไหมลายลูกแก้ว ชาวบ้านได้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่มีถิ่นฐานอยู่หนองบัวลำภูต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ก่อนที่จะอพยพหนีภัยสงครามที่เกิดความขัดแย้งกับลาวในยุคนั้น การอพยพไม่ได้มาแต่ตัวคน แต่ยังได้นำงานฝีมือติดมาด้วย

วิถีชุมชนคนศรีสะเกษกับผ้าลายลูกแก้ว

กว่าจะเห็นเป็นผืนผ้าคงต้องเริ่มตั้งแต่รังไหม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ฝักหรอก” มีเส้นใยไหมแบ่งเป็นสองชั้น ชั้นนอกเรียกว่า “ไหมเปลือกนอก” เมื่อสาวออกมาจะได้เส้นใยไหมที่มีขนาดใหญ่หยาบ เรียกอีกอย่างว่า “ไหมใหญ่” ชั้นในถัดจากไหมเปลือกนอกเข้าไปจะเป็นเส้นใยขนาดเล็กละเอียด มีความวาวกว่าไหมเปลือกนอก เรียกว่า “ไหมน้อย” จากลักษณะตามธรรมชาติของเส้นใยไหมดังกล่าว เป็นเหตุให้เกิดแนวคิดในการนำเส้นไหมไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะกับสภาพการใช้งาน “ไหมเปลือกนอก” หรือ “ไหมใหญ่” เมื่อทอเป็นผ้าจะได้ผ้าเนื้อหนา หยาบ เหมาะสำหรับตัดเป็นเสื้อใส่ทำงานที่ต้องสมบุกสมบัน เช่น ใส่ทำนา ทำไร่ หรือเดินทางฝ่าแดดลมไปค้าขายในท้องถิ่นห่างไกลออกไป การทอจะนิยมทอด้วยเทคนิคพิเศษผ้า 4 ตะกอ ยกดอกเป็นลายลูกแก้ว ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้ผ้าที่หนา ทนทานแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงฝีมือผู้ทออีกด้วย เพราะผู้ที่

สามารถทอผ้า 4 ตะกอได้ ต้องมีคุณสมบัติเป็นคนทอผ้าเก่ง มีความชำนาญ มีความละเอียดละออ ประณีตและความวิริยะอุตสาหะสูง ชายใดได้สวมใส่ผ้าลายลูกแก้วก็แสดงว่าชายนั้นมีภรรยาที่มีคุณสมบัติดังกล่าวอยู่อย่างเพียบพร้อม ในอดีตชาวบ้านทุกเพศทุกวัยจะนิยมสวมเสื้อไหมลายลูกแก้วย้อมดำมะเกลือในการทำงาน เมื่อถึงฤดูกาลที่มะเกลือมีผลก็ต้องนำมาย้อมซ้ำ ทำให้ได้เสื้อที่มีความหนามีน้ำหนักเพิ่มขึ้น เสื้อย้อมดำมะเกลือนี้ชาวบ้านกล่าวว่ามีคุณสมบัติพิเศษตรงที่ซักแล้วไม่ต้องรีดสวมใส่ทำงานได้เลย และสามารถสวมใส่ซ้ำได้ถึง 3 วัน โดยไม่มีกลิ่นเหม็น และเหนียวเหนอะหนะจากคราบเหงื่อไคล รักษาผิวพรรณในร่มผ้าจากแดดลมได้เป็นอย่างดี

เดิมชาวบ้าน จะใช้ไหมน้อยทอเป็นผ้าโสร่งซิ่นคั่น ผ้าหางกระรอก และผ้าไหมมัดหมี่ ไม่นิยมทอเป็นผ้าลายลูกแก้ว ต่อเมื่อได้ไปเห็นการประกวดผ้าไหมลายลูกแก้วที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จึงได้เริ่มใช้ไหมน้อยทอเป็นผ้าลายลูกแก้วเพื่อส่งเข้าประกวดบ้าง ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 ทางราชการเห็นว่า จังหวัดอุบลราชธานี เลือกผ้าไหมลายกาบบัวเป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอบึงบูรพ์ ได้เลือกผ้าลายลูกแก้วบ้านเป๊าะเป็นผ้าเอกลักษณ์ของอำเภอโดยใช้ชื่อว่า “ผ้าลายลูกแก้วบึงบูรพ์” และกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอบูรพ์ ได้เสนอต่อสภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ให้ใช้ผ้าลายลูกแก้วบึงบูรพ์เป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อให้เข้ากับต้นไม้ประจำจังหวัด จึงกำหนดให้ผ้าลายลูกแก้วสีดอกลำดวนเป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา

การสืบทอดภูมิปัญญา

การสืบสานผลิตภัณฑ์ และภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายลูกแก้ว ชาวจังหวัดศรีสะเกษได้นำผ้าไหมลายลูกแก้วมาตัดเย็บเป็นเสื้อย้อมดำมะเกลือใช้สวมใส่ทำงานมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน ในช่วงเดือนกันยายน ตุลาคม และพฤศจิกายน ที่มะเกลือยังมีผลอยู่ก็จะเห็นผ้าย้อมดำมะเกลือตากอยู่กับพื้นลานบ้านทั่วไป

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงส่งเสริมการทอผ้าไหมของชาวอีสาน โดยให้ข้าราชบริพารผู้ปกครองมณฑลจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการทอผ้าไหมขึ้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดนครราชสีมา มีชาวจีนเป็นผู้มาให้ความรู้ทั้งทางด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม การฟอก การย้อม การออกแบบลวดลายและการทอ ทำให้การทอผ้าไหมในภาคอีสานเฟื่องฟู มีการทอเพื่อขายให้กับข้าราชบริพารและราชสำนักไทย นอกเหนือจากการทอเพื่อใช้เองเป็นครั้งแรก หลังจากสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การทอผ้าไหมในภาคอีสานเพื่อการค้าซบเซาลง แต่ชาวบ้านก็ยังคงทอเพื่อใช้เอง ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิต์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน เพื่อเยี่ยมเยียนราษฎร ทรงทอดพระเนตรเห็นราษฎรชาวไทยอีสานสวมใส่ผ้าไหมรับเสด็จฯ มีลวดลายสีสันที่สวยงาม ประณีตก็ทรงสนพระทัยและทรงมีพระราชดำริที่จะส่งเสริมการทอผ้าไหมเพื่อให้ชาวบ้านที่ยากจนมีรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 และต่อมาทรงโปรดฯ ให้มีการประกวดผ้าไหมขึ้นที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนครเป็นประจำอย่างต่อเนื่องมาหลายปี

วัฒนธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผ้าลายลูกแก้ว

ผ้าลายลูกแก้วจากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่เป็นแต่เพียงลายผ้าที่สร้างความสวยงามสำหรับการสวมใส่ แต่มีหลายแง่มุมที่สะท้อนถึงความเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ในการใช้สิ่งของ มีภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับหลายสิ่ง ซึ่งพอสรุปคุณค่าของผ้าแพรเหยียบหรือผ้าลายลูกแก้ว ในแง่มุมต่างๆ 4 ประการ ดังนี้

1) ลวดลายที่สะท้อนความเป็นชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวจังหวัดศรีสะเกษ นิยมสวมเสื้อผ้าแพรเหยียบย้อมดำมะเกลือยกดอกลายลูกแก้วยังต่างถิ่นเป็นกลุ่มๆ เป็นที่สะดุดตาแก่ผู้พบเห็นกลายเป็นเอกลักษณ์สะท้อนความเป็นชุมชนอย่างชัดเจน เพราะไม่มีคนจากถิ่นอื่นสวมเสื้อผ้าเหมือนอย่างชาวศรีสะเกษ คนผู้พบเห็นมักจะเข้ามาขอลูบคลำเนื้อผ้าด้วยความชื่นชมในความงาม ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไหม เมื่อนำผ้าไหมไปจำหน่ายที่ใดก็มักจะสวมเสื้อผ้าแพรเหยียบยกดอกลายลูกแก้วย้อมดำมะเกลือ

การทอผ้าไหม ลายลูกแก้ว

2) การเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม เดิมมีต้นมะเกลือขึ้นอยู่ตามธรรมชาติมากมาย และชาวบ้านก็มีภูมิปัญญาในการย้อมผ้าด้วยผลมะเกลือมานาน รู้ถึงคุณค่าของผ้าย้อมดำมะเกลือเป็นอย่างดี ทำให้ยังคงรักษาภูมิปัญญาและต้นมะเกลือไว้ แม้ความเจริญในปัจจุบันจะทำให้ต้นมะเกลือมีน้อยลง แต่ก็ยังพอมี พอย้อมอยู่ สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือปัจจุบันชาวบ้านไม่มีพื้นที่สำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และขาดพื้นที่ปลูกป่าเพื่อปลูกต้นมะเกลือเพิ่ม บางส่วนจึงได้พยายามนำมาปลูกบริเวณบ้าน

3) สะท้อนภูมิปัญญาทางด้านศิลปหัตถกรรมของชาวบ้าน มีการผลิตเพื่อให้เหมาะแก่การใช้งานแบบพึ่งพาตนเอง ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงศิลปะการทออันประณีตก่อให้เกิดความภาคภูมิใจทั้งผู้ทอและผู้สวมใส่ มีผลทำให้เกิดความรักความผูกพันของคนในท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง

ต้นมะเกลือ

ลูกมะเกลือ

การแยกลูกมะเกลือออกจากกิ่ง

ผ้าย้อมมะเกลือ

4) ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากชาวบ้านจะนิยมสวมเสื้อผ้าแพรเหยียบลายลูกแก้วย้อมดำมะเกลือทำงานอย่างหลากหลาย จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนแล้ว ในด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือ ก็มีการนำผ้าไหมไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหลายอย่าง อาทิเช่น การทอผ้าไหมตัดเย็บเป็นผ้าสบงจีวร อังสะ สังฆาฏิ ถวายพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือ หรือห่มพระพุทธรูป การนำไปทำ “ธุง” หรือธงสามเหลี่ยม ด้ามธงเป็นไม้รวกยาวทั้งลำในงานบุญกฐิน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีคำเล่าขานที่เชื่อมโยงกับผ้าไหมลายลูกแก้วว่า วิชาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของคนในสมัยโบราณหลายอย่าง เป็นวิชาที่มักจะมีเวทมนต์กำกับและผู้เรียนต้องถือปฏิบัติตามข้อห้ามอันเป็นกฎข้อบังคับที่ครูผู้ถ่ายทอดให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด กฎข้อบังคับดังกล่าว มักบังคับเอาแก่ผู้เรียนเพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม เช่น ความอดทนอดกลั้น ความมีเมตตา กรุณาและความมีสติ เป็นต้น เช่น ห้ามดุด่า สาปแช่ง และตีลูก เมีย หากดุด่า สาปแช่ง ลูกเมียก็จะมีอันเป็นไปตามที่ถูกด่า สาปแช่ง หรือหากอดกลั้นไม่ได้หลงตีลูกตีเมีย ลูกเมียก็จะถึงกับตาย หรือห้ามไม่ให้ผิดลูกผิดเมียคนอื่น ห้ามกินของในกระด้ง ฯลฯ ผู้เรียนวิชาเองหากรักษาข้อห้ามต่างๆ ไม่ได้ก็จะเกิดโทษแก่ตนด้วย เช่น กลายเป็นผีปอบบ้าง เป็นบ้าบ้าง และอาจถึงตายไปเลยก็มี ฉะนั้นวิชาความรู้หลายอย่าง เช่น การรักษาโรคด้วยสมุนไพรประกอบเวทมนต์ จึงไม่ค่อยมีคนกล้าเรียน หาคนที่จะรับการถ่ายทอดได้ยาก ครั้นจะถ่ายทอดให้บุตรหลานก็เกรงจะรักษาข้อห้ามไม่ได้ บุตรหลานก็จะมีอันตราย ครั้นจะทิ้งวิชาความรู้ให้ตายไปกับตัวก็เกรงว่าภูมิปัญญาจะเสื่อมสูญไป คนที่มีวิชาในสมัยโบราณที่ไม่สามารถหาคนถ่ายทอดได้จึงเลือกจารึกวิชาความรู้เป็นคัมภีร์ลงในใบลานเย็บเป็นสมุดผูกห่อด้วยผ้าแพรเหยียบ

การกรอไหมที่จังหวัดศรีสะเกษ

ผ้าลายลูกแก้ว

ผ้าดำย้อมมะเกลือปักแซ่ว

ลายลูกแก้ว ถวายเก็บไว้ในหอคัมภีร์ตามวัดในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ การกระทำเยี่ยงนี้คงจะมีเป็นจำนวนมากและมีสรรพวิชาอยู่อย่างหลากหลาย จึงมีคำสุภาษิตเป็นปริศนา บอกไว้แต่โบราณว่า "ไผอยากมีควมฮู้ ให่ไปแก้ผ่าในวัด" คำแปล "ใครที่ต้องการมีความรู้ ให้ไปแก้ผ้าในวัด" คำว่า "แก้ผ้าในวัด" หมายถึง การไปแก้ผ้าไหมที่ใช้ห่อคัมภีร์เก็บไว้ในวัดเพื่อศึกษาหาความรู้จากคัมภีร์นั่นเอง อุบายวิธีนี้นับว่าช่วยทำให้ภูมิปัญญาไม่สูญหายไป แต่เมื่อภายหลังขาดคนดูแล และบันทึกซ่อมแซมคัมภีร์ ต่างๆ ก็ผุพังเสียหาย ภาษาและตัวหนังสือที่ใช้บันทึก คนในรุ่นในยุคปัจจุบันก็อ่านไม่ออกความรู้ต่างๆ จึงสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

การย้อมไหมจากสีธรรมชาติ
ด้วยวิธีย้อมร้อนแบบดั้งเดิม

กระบวนการผลิตผ้าไหม

กระบวนการผลิตผ้าไหมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีเทคนิคในรายละเอียดมาก ซึ่งก่อนจะถึงขั้นตอนการออกแบบลายควรจะรู้ขั้นตอนทั้งหมดก่อน ทั้งนี้พอสรุปเป็นขั้นตอนอย่างกว้างๆ 7 ขั้นตอน โดยขอเริ่มต้นจากเมื่อสาวเป็นเส้นไหมแล้ว ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การฟอกไหมเพื่อให้การย้อมสีติดสีหรือกินสีตามที่ต้องการ ซึ่งเรียกว่า ด่องไหม

ขั้นตอนที่ 2 การมัดหมี่เพื่อให้เกิดลวดลาย (กรณีที่ต้องการสร้างลายด้วยวิธีมัดย้อม)

ขั้นตอนที่ 3 การย้อมสีเพื่อให้ได้สีที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 4 การปั่นไหมเป็นขบวนปั่นเส้นไหมเพื่อพันรอบหลอดไม้สำหรับนำไปใช้กับกระสวยในการทอเส้นแนวนอนหรือเส้นพุ่ง

ขั้นตอนที่ 5 การค้นไหม เป็นการใช้อุปกรณ์ที่ทำขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อทำให้เส้นไหมมาเรียงกันเป็นเส้นยืนที่ใช้สำหรับทอ

ขั้นตอนที่ 6 การเก็บเขาฟืม เป็นกระบวนการที่นำเส้นไหมยืนมายึดเข้ากับอุปกรณ์การทอหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า **ฟืม**

ขั้นตอนที่ 7 การทอตามลวดลายที่ต้องการ (หากต้องการสร้างลายขณะทอก็ใช้วิธีเก็บขิดหรือจก)

ในแต่ละขั้นตอนจะมีขบวนการที่มีความยุ่งยาก ผู้ที่ทอต้องใช้ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวค่อนข้างสูง ผนวกกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและต้องมี

ทั้งนี้ ผ้าจะสวยหรือไม่สวยก็ขึ้นกับผู้ทอที่มีใจรักในการทออย่างแท้จริงด้วย

ผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดศรีสะเกษ

ในการพัฒนาลายผ้าในจังหวัดศรีสะเกษ คณะทำงานได้เลือกศึกษาเทคนิคการสร้างลายจากวิธีการมัดหมี่เพื่อสร้างลาย ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการดั้งเดิมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านในจังหวัดศรีสะเกษมีความถนัดเดิมอยู่แล้ว แต่อาจยังไม่ถนัดในการสร้างสรรค์ลวดลายด้วยตนเอง ส่วนวิธีการเก็บขิดมีความถนัดในบางพื้นที่ ซึ่งถ้าหากใช้วิธีการที่คนส่วนใหญ่ไม่ถนัดหรือคุ้นเคยอาจไม่สามารถพัฒนาลายได้ในช่วงเวลาที่จำกัด ทั้งนี้ในโอกาสข้างหน้าอาจมีการพัฒนาโดยใช้หลายเทคนิควิธีการร่วมกัน โดยพิจารณาจากความต้องการทางการตลาดควบคู่ไปด้วย

ลายต้นสน

ลายขอโทรศัพท์

ลายผีเสื้อ

ลายหมากจับหมู่

ผ้ามัดหมี่คั่น

ลายขอเชิงเทียน

ลายดอกพิกุล

ผ้ามัดหมี่ขอ

ตัวอย่าง ลายผ้ามัดหมี่ในจังหวัดศรีสะเกษ

ลวดลาย และการพัฒนา ลายผ้าในจังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาข้อมูลในภาพรวม พบข้อมูลที่น่าสนใจจากการผลิตลายของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในจังหวัดศรีสะเกษหลากหลายลวดลายด้วยกัน นอกเหนือจากลายลูกแก้วที่มีการผลิตเกือบทุกพื้นที่ ซึ่งมีข้อมูล ดังนี้

บ้านเป๊าะ และบ้านหนองคูใหญ่ ตำบลเป๊าะ อำเภอบึงบูรณ์ พบว่ามีความนิยมในการทอผ้าไหมมัดหมี่ ลายขอ ลายดอกพิกุล ผ้าลายลูกแก้ว และอื่นๆ อีกมากมาย

บ้านไทร ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง พบมีการทอผ้าไหมมัดหมี่ 3 ตะกอลายดั้งเดิมในหลายหมู่บ้าน เช่น ลายเต่า ลายไทยใหญ่ โดยส่วนใหญ่ใช้ทอเป็นผ้านุ่งผ้าพื้นที่ไม่มีลวดลายหลัก และมีการทอแบบ 2 ตะกอ เป็นลายโคม ลายพญานาค และลายประยุกต์ เช่นลายโคม ลายสีดา เป็นต้น

บ้านห้วย ตำบลบัวทุ่ง อำเภอราษีไศล และบ้านโนนคำแก้ว ตำบลสังเม็ก อำเภอ กันทราลักษณ์ นิยมทอผ้าไหมมัดหมี่ 2 ตะกอ ด้วยไหมที่เลี้ยงเอง มีลายประยุกต์ เช่น ลายงูน้อย ลายไทย ลายเชิงเทียน ลายต้นสน ลายไก่และมีการทอลายดั้งเดิมอยู่บ้างเป็น ลายขอคั่น ลายขอพวง ลายนาคน้อย ลายนาคปรก เป็นต้น

บ้านหาด ตำบลผักไหม อำเภอห้วยทับทัน และ บ้านหนองถ่ม ตำบลดู่ อำเภอ กันทรารมย์ มีการทอผ้าไหมมัดหมี่ 2 ตะกอลายโบราณ เช่น ลายโคมห้า ลายดอกแก้ว ลายขอคั่น ลายไทย ลายปลาตะเพียน และทอลายประยุกต์ เช่น ลายนกยูง เป็นต้น

บ้านกุดเมืองฮาม ตำบลกุดเมืองฮาม อำเภอยางชุม ทอผ้าไหมมัดหมี่ ทั้ง 2 และ 3 ตะกอ ลายขอ ลายบักจับเครือ บางลายเป็นลายดั้งเดิมรวมกับลายประยุกต์ เช่น ลายนาคต้นสน ลายโคมห้าเอื้อสอดไส้ด้วยลายกาบ

บ้านเขิน ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง บ้านโนนคูณ ตำบลโนนค้อ อำเภอโนนคูณ และบ้านหนองหว้า ตำบลหนองหว้า อำเภอเบญจลักษณ์ มีการทอผ้ามัดหมี่ที่ชาวบ้านคิดลายเอง ส่วนใหญ่จะไม่มีชื่อเรียก ทอเป็นผ้าซิ่น ผ้าเบี่ยง และผ้าขาวม้า เป็นต้น

บ้านนิคม ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอขุขันธ์ มีผ้าไหมโดดเด่น คือ ผ้าลายลูกแก้ว ผ้ามัดหมี่ลายพริกไทย 5 ตะกอ ผ้าลายหางกระรอก (ผ้ากระแนว)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในแต่ละพื้นที่ในจังหวัดศรสะเกษมีความชำนาญที่หลากหลาย นอกจากการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วแล้ว ยังได้ผลิตผ้าลายใหม่ๆอยู่เสมอ แม้ว่าบางครั้งลายที่คิดค้นขึ้นมาจะยังไม่มีชื่อเรียกขานแต่ก็ถือว่ามีความสวยงาม ดังนั้นการจัดกระบวนการร่วมคิดร่วมจะช่วยให้ได้ลายผ้าที่รับรู้ร่วมกัน มีชื่อเรียกขานในแนวทางเดียวกัน และที่สำคัญมีเทคนิควิธีการผลิตที่เข้าใจตรงกัน ส่วนการไปพัฒนาต่อยอดก็ถือว่าเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อการพัฒนา

การศึกษา เอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบลายผ้า

การศึกษาประวัติศาสตร์ และตำนาน

ประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเมืองโบราณ มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ จะเห็นได้จากโบราณสถานสมัยขอม ที่ยังปรากฏอยู่ ซึ่งได้ร้างไปนาน จนถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชาวไทยพื้นเมืองที่เรียกตัวเองว่า **ส่วย** หรือ **กวย** หรือ **กุย** ได้อพยพข้ามลำน้ำโขงมาสู่ฝั่งขวา ในปี พ.ศ. 2260 และได้แยกย้ายกันออกเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มที่มี **เชียงขัน** หรือ **ตากะจะ** ได้มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโคกลำดวน ต่อมา สำเด็จพระบรมราชาที่ 3 หรือพระเจ้าอยู่หัวสุริยามรินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ยกบ้านโคกลำดวน หรือล้านปราสาทสี่เหลี่ยม ดงลำดวนขึ้นเป็นเมือง ชื่อ **เมืองขุขันธ์** ซึ่งหมายความว่า เมืองป่าดง และโปรดเกล้าฯ ให้ตากะจะ หรือหลวงแก้วสุวรรณ เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมืองขุขันธ์ ต่อมา ใน พ.ศ. 2321 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าเมืองขุขันธ์ถึงแก่อนิจกรรม ได้โปรดเกล้าฯ ให้หลวงปราบ (เชียงขัน) เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมืองขุขันธ์ ต่อมาเมืองขุขันธ์กันดารน้ำ จึงอพยพย้ายไปอยู่บ้านแตระ ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2329 พระภักดีภูธรสงคราม (ท้าวอุ่น) ปลัดเมืองขุขันธ์ ขอตั้งบ้านโนนสามขา สระกำแพงใหญ่ ขึ้นเป็น **เมืองศรีสะเกษ** พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1

จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระภักดีภูธรสงครามเป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองศรีสะเกษ ขึ้นกับเมืองขุขันธ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ย้ายที่ทำการเมืองขุขันธ์มาตั้งอยู่ที่เมืองศรีสะเกษ (ที่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเหนือ) แต่ยังใช้ชื่อเมืองว่า เมืองขุขันธ์ และยุบเมืองขุขันธ์เดิมเป็น อำเภอห้วยเหนือ ในปี พ.ศ. 2447 ครั้นถึงปี 2455 ได้เปลี่ยนชื่อมณฑลอีสาน เป็นมณฑลอุบล มีเมืองขึ้นตรงต่อมณฑลนี้ 3 เมือง คือ อุบลราชธานี ขุขันธ์ และสุรินทร์ ซึ่งเข้าใจว่าเมืองศรีสะเกษคงถูกยุบเป็นอำเภอขึ้นกับเมืองขุขันธ์ พ.ศ. 2476 เมื่อยกเลิกมณฑลเทศาภิบาล ได้แยกตัวออกมาเป็นจังหวัดขุขันธ์ และในปี พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนชื่อจังหวัดขุขันธ์ เป็นจังหวัดศรีสะเกษ มาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดศรีสะเกษมีเนื้อที่ ประมาณ 8,839 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น 20 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ

ตำนาน ชื่อเมืองศรีสะเกษ

คำว่า ตำนาน แตกต่างจากคำว่า ประวัติศาสตร์ เพราะตำนานเป็นเรื่องเล่าที่สืบต่อกันมาปากต่อปาก ด้านหลักฐานอ้างอิงอาจขาดความสมบูรณ์ แต่ก็ถือเป็นสิ่งที่ควรรู้เพราะเป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นบางราย เล่าว่า ดินแดนแถบนี้เคยมีบุคคลสำคัญมาสระผมที่บริเวณนี้ ก็เลยตั้งชื่อว่า ศรีสะเกษ แต่ตำนานที่เล่าขานกันมาก คือ ตำนานเกี่ยวกับตากะจะและเชียงขันธ์ ซึ่งเป็นพี่น้องกัน ทั้งสองนั้นมีความสามารถในการคล้องช้างเป็นอย่างมาก เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าเอกทัศน์ปกครอง มีช้างเผือกหลุดมาที่อาณาเขตที่มีเขมรป่าดงอาศัยอยู่ ตากะจะและเชียงขันธ์จึงช่วยกันคล้องช้าง แล้วนำส่งให้เมืองกรุงศรีอยุธยา ตากะจะได้ความดีความชอบเลื่อนขั้นเป็น หลวงสุวรรณ ครองอาณาเขตเขมรป่าดง (หมู่บ้านที่ตนอาศัย) ต่อมาเขมรป่าดงได้ส่งส่วยให้กรุงศรีอยุธยาจนหลวงสุวรรณได้เลื่อนขั้นเป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน ได้ปกครองสี่เหลี่ยมดงลำดวน หรือเมืองขุขันธ์โดยเมืองศรีสะเกษได้ถูกยุบรวมอำนาจให้ขึ้นตรงต่อเมืองขุขันธ์ จากนั้นได้ย้ายที่ตั้งเมืองขุขันธ์ (ซึ่งอยู่ที่บ้านแตระ ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน) มาอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า(ปัจจุบันคือตำบลเมืองเหนือในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน) และยังคงใช้ชื่อ เมืองขุขันธ์ ซึ่งได้ยุบเมืองขุขันธ์เดิมเป็นอำเภอห้วยเหนือ(อำเภอขุขันธ์ในปัจจุบันนี้) ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ได้แบ่งการปกครองให้เป็นจังหวัด เมืองทุกเมืองจึงเป็นจังหวัด แล้วพื้นที่บริเวณโนนสามขา(เมืองศรีสะเกษ)ก็กลายเป็นจังหวัดศรีสะเกษ โดยให้พื้นที่บริเวณโนนสามขาเป็นตัวจังหวัด ส่วนเมืองขุขันธ์นั้นแต่เดิมเป็นจังหวัดแต่ก็ได้เปลี่ยนเป็นอำเภอขุขันธ์ในเวลาต่อมา

และอีกตำนานที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงก็คือ เรื่องเกี่ยวกับนางพญาขอม ในอดีตมีนางพญาขอมท่านหนึ่งได้เดินทางจากเมืองพิมายโคราชจะไปยังนครธมและมีเส้นทางผ่านปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทที่มีอยู่ในสมัยนั้นเรียกกัน

ว่า ศาลาพักร้อน พอเจ้าเมืองหรือนางพญาองค์ไหนจะเดินทางไปแรมคืนไกลๆ จะต้องมาพักศาลาที่สร้างไว้ตามจุดต่างๆ ใกล้ปราสาท จะมีสระน้ำทุกที่ไป ปราสาทหินสระกำแพงก็เหมือนกันมีสระน้ำกว้างใหญ่ ซึ่งไม่อยู่ห่างจากปราสาทเท่าไหร่ เมื่อนางพญาขอมเดินทางมาถึง ก็จะพักที่ปราสาทนี้ พอค่ำนางก็จะลงอาบน้ำ ขณะที่ยืนมัดมวยผมอยู่ที่ริมสระน้ำนั้น มีชาวบ้านหลายคนมาเห็น ก็ชอบในความสวยงามของนางพญาขอม ก็เลยเอาเรื่องนี้มาตั้งเป็นชื่อเมือง

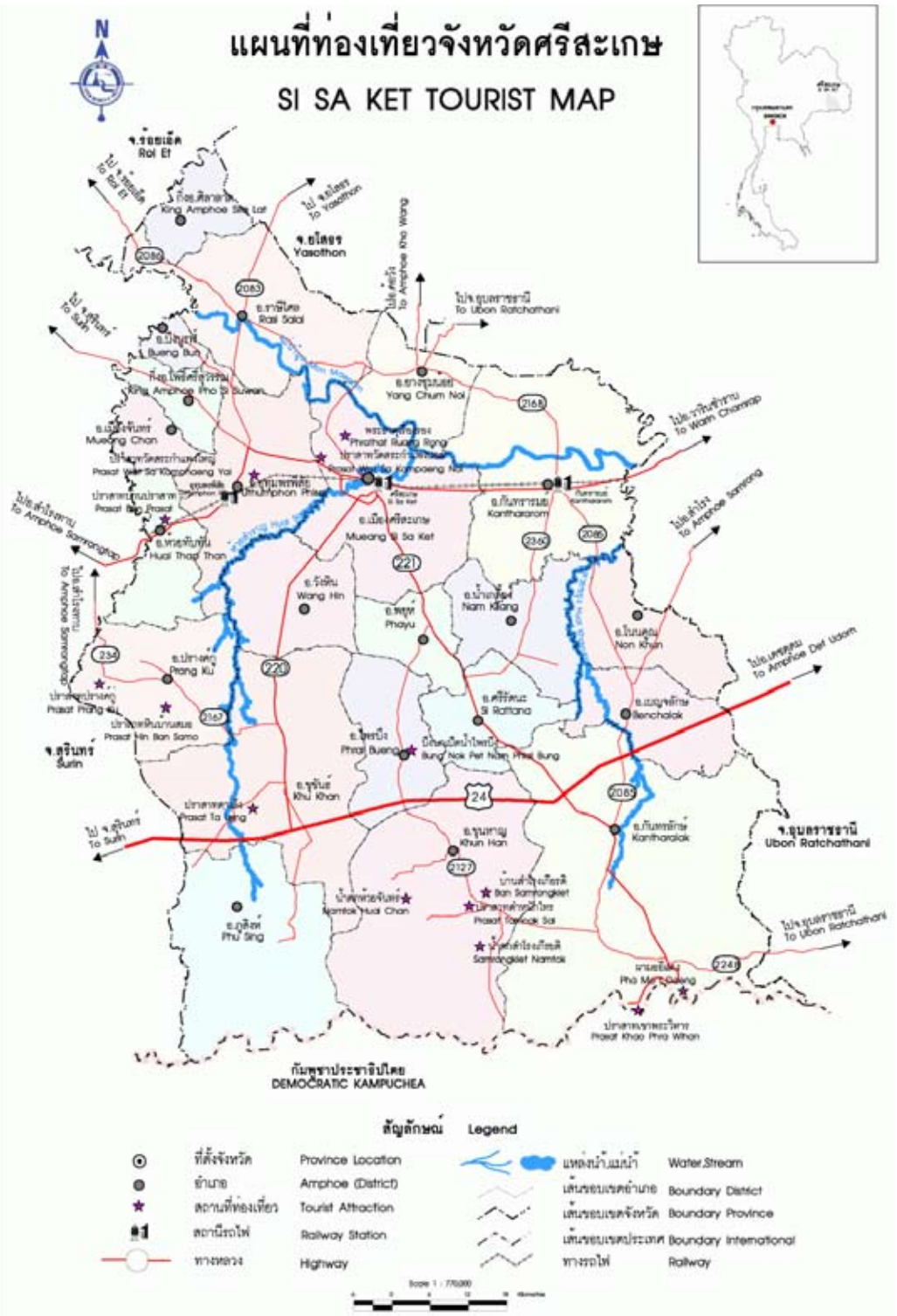

ที่มา : *การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*

ตราสัญลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ

คำขวัญ

"แดนปราสาทขอม
หอมกระเทียมดี
มีสวนสมเด็จ เขตดงลำดวน
หลากล้วนวัฒนธรรม
เลิศล้ำสามัคคี"

การศึกษาปราสาทหิน ในจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นดินแดนที่มีปราสาทหินและวัตถุโบราณมากมายหลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมยุคก่อนๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณแถบนี้ ประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผู้รักความสงบ มีความเอื้อเฟื้อและจริงใจกับคนทั่วไป รักอิสระ เนื่องจากส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท มีวิถีเป็นสังคมเกษตรกรรม อยู่กันแบบเครือญาตินับถืออาวุโส อาศัยจารีตประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สำหรับภาษาพูดของประชากร ส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง แบ่งได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ ชาวพื้นเมืองที่พูดภาษาไทยอีสาน ได้แก่ ประชากรที่อยู่ในท้องที่อำเภอเมือง อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอราษีไศล อำเภอกันทรลักษณ์ และชาวพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมร ได้แก่ อำเภอขุนหาญ อำเภอขุขันธ์ อำเภอภูสิงห์ อำเภอปรางค์กู่ และอำเภอกันทรลักษณ์ บางส่วน นอกจากนั้นยังมีชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่พูดภาษาส่วย **ภาษาเยอ** อยู่ในบางท้องที่มีไม่มากนัก จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับการประกาศเป็นจังหวัดท่องเที่ยว เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางโบราณวัตถุและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นจำนวนมาก ซึ่งถือเป็นข้อมูลที่ควรศึกษา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการคิดค้นลายผ้าเอกลักษณ์ โดยปราสาทที่ควรศึกษา มีดังนี้

1. ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่

ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ ตั้งอยู่ที่บ้านกำแพงใหญ่ ตำบลสระกำแพงใหญ่ ริมทางหลวงหมายเลข 226 ห่างจากจังหวัด 26 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอ 2 กิโลเมตร เป็นปราสาทขอมที่มีขนาดใหญ่และสมบูรณ์ที่สุดของจังหวัด ลักษณะเป็นปรางค์ 3 องค์บน ฐานเดียวกัน เรียงกันในแนวทิศเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปรางค์ประธานอยู่ตรงกลาง ก่อด้วยหินทราย มีอิฐแซมบาง ส่วน มีทับหลังจำหลักภาพพระอินทร์ทรงช้างบนแท่นเหนือหน้ากาล ส่วนปรางค์อีก 2 องค์เป็นปรางค์อิฐ มีส่วนประกอบตกแต่ง ที่เป็นหินทราย เช่น ทับหลัง กรอบหน้าบันและกรอบเสาประตู ด้านหลังปรางค์องค์ทิศใต้มีปรางค์ก่ออิฐอีก 1 องค์ ด้านหน้ามีวิหาร ก่ออิฐ 2 หลัง ล้อมรอบด้วยระเบียงคตก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีโคปุระหรือประตูซุ้มทั้ง 4 ทิศ ส่วนวิหารที่ก่อด้วยอิฐซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือ มีทับหลังสลักภาพพระนารายณ์บรรทมสินธุ์อยู่เหนือพระยาอนันตนาคราช ท่ามกลางเกษียรสมุทร และที่วิหารก่ออิฐ ทางด้านทิศใต้ มีทับหลังรูปพระอิศวรกับพระอุมาประทับนั่งเหนือนนทิ ปัจจุบันปราสาทแห่งนี้อยู่ในความดูแลของกองโบราณคดี กรมศิลปากร และได้มีการขุดค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น ทับหลังจำหลักภาพศิวะนาฏราช, พระกฤษณะยกเขาโควรรธนะ และยังพบพระพุทธรูปนาคปรก, พระพุทธรูปปางสมาธิ, พระพิมพ์ดินเผา ฯลฯ จากหลักฐานลวดลายที่ปรากฏบนหน้าบัน ทับหลัง และโบราณวัตถุต่างๆ โดยเฉพาะจารึกที่หลืบประตูปราสาทสระกำแพงใหญ่ สรุปได้ว่าปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ตรงกับศิลปะขอมแบบบาปวน เพื่อเป็นเทวาลัยถวายแด่พระศิวะ และเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ได้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นวัดในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน

2. ปราสาทบ้านปราสาท หรือปราสาทห้วยทับทัน

ปราสาทบ้านปราสาท (ปราสาทห้วยทับทัน) ตั้งอยู่ที่วัดปราสาทพนาราม บ้านปราสาท จากตัวเมืองศรีสะเกษเดินทาง ไปตาม ทางหลวงสาย 226 ประมาณ 39 กิโลเมตร ถึงอำเภอห้วยทับทัน แล้วเลี้ยวขวาตามทางลูกรังไปอีก 8 กิโลเมตร ปราสาทห้วยทับทัน เป็นโบราณสถานแบบขอมแห่งหนึ่ง ที่ถูกดัดแปลงในสมัยหลังเช่นเดียวกับปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะส่วนหลังคาซึ่งคล้ายคลึงกันมาก แต่มีขนาดสูงกว่า ประกอบด้วยปรางค์อิฐ 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกันในแนวเหนือ-ใต้ มีกำแพงล้อมรอบพร้อมซุ้มประตูก่อด้วยศิลาแลง สันนิษฐานว่าเดิมมี 3 หรือ 4 ทิศ ปัจจุบันคงเหลือเพียงด้านทิศใต้เท่านั้น ปรางค์องค์กลางขนาดใหญ่กว่าปรางค์อีก 2 องค์ ที่ขนาบข้างเล็กน้อยแต่ส่วนหลังคาเตี้ยกว่า เป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง มีประตูเดียวด้านหน้าทางทิศตะวันออก มีกรอบประตูหินทรายและทับหลังติดอยู่เป็นภาพบุคคลยืนอยู่เหนือหน้ากาล ส่วนท่อนพวงมาลัย มีลายมาแบ่งที่เสี้ยวภาพบุคคลยืนในซุ้มเรือนแก้ว ไม่อาจสันนิษฐานว่าเป็นผู้ใดด้วยลายสลักยังไม่แล้วเสร็จ ปรางค์สององค์ที่ขนาบข้างขนาดเดียวกัน ได้รับการดัดแปลงรูปแบบไปมากโดยเฉพาะส่วนหลังคาและประตูซึ่งก่อทึบหมดทุกด้าน ยังคงปรากฏกรอบประตูหินทรายและชิ้นส่วนทับหลัง สลักภาพการกวนเกษียรสมุทร

ตกอยู่หน้าประตูปรางค์องค์ที่อยู่ด้านทิศใต้ จากลักษณะทางด้านศิลปกรรมของทับหลังที่ปรากฏอาจสันนิษฐานได้ว่า ปราสาทแห่งนี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ร่วมสมัยศิลปะขอมแบบคลัง-บาปวนของเขมร และในสมัยหลังต่อมาได้รับการดัดแปลง

3. ปราสาทวัดสระกำแพงน้อย

ปราสาทวัดสระกำแพงน้อย ตั้งอยู่ที่บ้านกลาง ตำบลขยง ห่างจากตัวจังหวัด 8.7 กิโลเมตร อยู่ด้านขวามือ ติดเส้นทางสาย ศรีสะเกษ-อุทุพรพิสัย (ทางหลวง 226) ปราสาทหินสระกำแพงน้อย ประกอบด้วยปรางค์ และวิหารก่อด้วยศิลาแลง ด้านหน้า ปรางค์มีสระน้ำใหญ่ ทั้งปรางค์ วิหาร และสระน้ำ ล้วนล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลง เคยมีทับหลังประตูสลักเป็น พระวรุณเทพเจ้าแห่งฝนประทับบนแท่น มีหงส์แบก 3 ตัว อยู่เหนือเศียรเกียรติมุข เป็นศิลปะแบบบาปวนมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 สันนิษฐานว่าปราสาทหินแห่งนี้เดิมเป็นศาสนสถานมาก่อน แล้วต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาจมีการบูรณะหรือสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่ สังเกตได้จากมีสถาปัตยกรรมแบบบายนอยู่ด้วย สิ่งก่อสร้างดังกล่าวเรียกกันในสมัยนั้นว่า “อโรคยาศาล” หมายถึง สถานพยาบาลหรือสุขศาลาประจำชุมชนนั่นเอง

4. ปราสาทปรางค์กู่

ปราสาทปรางค์กู่ ตั้งอยู่ที่บ้านกู่ อยู่ห่างจากศรีสะเกษเป็นระยะทาง ประมาณ 70 กิโลเมตร สามารถเดินทางเข้าถึงได้สองเส้นทางคือ ใช้เส้นทางศรีสะเกษ-สุรินทร์ แล้วแยกซ้ายเข้าทางหลวง 2234 หรือใช้เส้นทางศรีสะเกษ-ขุขันธ์ แล้วแยกขวาเข้าเส้นทาง 2167 ปรางค์กู่อยู่ห่างจากตัวอำเภอ 10 กิโลเมตร ปรางค์องค์นี้สร้างด้วยอิฐเรียงแผ่นโตๆ เหมือนปราสาทศรีขรภูมิ ที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นศาสนสถานสมัยขอมที่เก่าแก่มาก มีอายุกว่าพันปีมาแล้ว ด้านหน้าปรางค์กู่มีสระน้ำขนาดใหญ่ เป็นทำเลพักหากินของนก เป็ดน้ำ ซึ่งมีมากในช่วงฤดูแล้งตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นไป

5. ปราสาทโดนตวล

ปราสาทโดนตวล ตั้งอยู่ที่บ้านภูมิซรอล ตำบลบึงมะลู ห่างจากหมู่บ้าน 8 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอ 38 กิโลเมตร ตามเส้นทางอำเภอกันทรลักษ์-ผามออีแดง เป็นปราสามขอมโบราณขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ริมหน้าผาสูง บนเทือกเขาพนมดงรัก ใกล้ชายแดนไทย-กัมพูชาประกอบด้วยปรางค์รูปสี่เหลี่ยมย่อมุมก่อด้วยอิฐซุ้มประตูก่อด้วยศิลาและมีรูปสิงโตจำหลักอยู่หน้าปราสาท

6. ปราสาทโดนตวล

สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 อยู่บริเวณบ้านภูมิซรอล เป็นปราสาทหินแบบขอม ตั้งอยู่ในเขตประเทศไทย ห่างจากหน้าผาชายแดนไทย-กัมพูชา ประมาณ 300 เมตร มีตำนานเล่าว่านามนมใหญ่ (เนียงเดาะทม) ได้แวะพักที่แห่งนี้ในขณะ ที่เดินทางไปเฝ้ากษัตริย์พระองค์หนึ่ง

7. อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาพระวิหาร มีเนื้อที่ประมาณ 130 ตารางกิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัดคือ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และกิ่งอำเภอน้ำขุ่น กับอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการประกาศ เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 83 ของประเทศไทยเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541 สภาพภูมิประเทศทั่วไปอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร โดยส่วนใหญ่ เป็นเทือก เขาตามแนวทิวเขาพนมดงรัก กั้นชายแดนไทย-กัมพูชา พื้นที่ปกคลุมด้วยป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง นอกจากนี้ยัง เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าจำนวนมาก ที่อาศัยหากิน ข้ามไปมาในผืนป่าระหว่างสองประเทศได้แก่ หมูป่า กวาง เก้ง กระต่าย กระรอก ชะนี ชะมด เป็นต้น อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารยังมีแหล่งท่องเที่ยว

ภาพสลักนูนต่ำ รูปแกะสลักโบราณ ซึ่งซ่อนตัวอยู่ใต้หน้าผามานับพันปีอยู่ทางทิศใต้ของผามออีแดง มีบันไดให้ลงไป ชมได้สะดวก เป็นภาพเทพ สามองค์ เชื่อว่าเป็นที่ซ้อมมือของช่างในการแกะสลัก ก่อนเริ่มการแกะสลักจริงที่ปราสาทเขาพระวิหาร

8. ปราสาทบ้านสมอ

ปราสาทบ้านสมอ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านทามจาน ตำบลสมอ อำเภอปรางค์กู่ ห่างจากตัวจังหวัดไปตามทางหลวงหมายเลข 220 และ 2167 ประมาณ 52 กิโลเมตร ก่อนถึงตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นปราสาทขอมโบราณขนาดเล็ก ภายในขององค์ปรางค์มีรูปประติมากรรมจำหลัก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18

9. ปราสาทตาเล็ง (Ta Leng Khmer Ruins)

ปราสาทมีลักษณะเป็นปรางค์องค์เดียว ตั้งอยู่บนฐาน องค์ปรางค์มีผังเป็นรูปสี่เหลียมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูเข้าได้เพียงประตูเดียว อีกสามด้านเป็นประตูหลอก ที่สำคัญคือ เสาติดผนังประตูหน้าทั้งสองข้าง ยังคงมีลวดลายสลักเต็มแผ่นอย่างสวยงามประณีต เป็นลายก้านขด ปราสาทตาเล็ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 บ้านปราสาท ตำบลกันทรารมย์ ลักษณะเป็นปรางค์องค์เดียวตั้งอยู่บนฐาน องค์ปรางค์มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสองหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปัจจุบันเหลือเพียงผนังด้านหน้าและผนังด้านข้างบางส่วน มีประตูเข้า ได้เพียงประตูเดียวด้านหน้า อีกสามด้านเป็นประตูหลอก ที่สำคัญคือเสาติดผนัง ของประตู หน้าทั้งสองข้าง ยังคงมีลวดลาย ก้านขดสลักเต็มแผ่นอย่างสวยงาม สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16–17 นอกจากนี้บนพื้นรอบๆ ยังมีทับหลังวางอยู่หลายชิ้น ชิ้นหนึ่งวางอยู่หน้าประตูด้านทิศเหนือ สลักเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างในซุ้มเรือนแก้วเหนือหน้ากาลซึ่งคายท่อนพวงมาลัย ออกมาจากปาก และยึดท่อนพวงมาลัยนั้นไว้ด้วยมือทั้งสองข้าง ทับหลังชิ้นอื่นๆ ลักษณะคล้ายกัน ทับหลังชิ้นหนึ่งมีแนวภาพตอนบนสลักเป็นรูปฤๅษี นั่งเรียงกันในท่าสมาธิ 7 ตอน จากลักษณะทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่ปรากฏกล่าวได้ว่าปราสาทตาเล็ง สร้างขึ้นในศิลปะขอมแบบบาปวน ซึ่งมีอายุราว พ.ศ. 1560–1630

10. ปราสาททามจาน หรือ ปราสาทตำหนักไทร (Tamnak Sai Sanctuary)

ตั้งอยู่ที่บ้านตำหนักไทร ตำบลบักดอง ริมทางหลวงหมายเลข 2127 (ขุนหาญ-บ้านสำโรงเกียรติ) ห่างจากอำเภอขุนหาญ 20 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัด 81 กิโลเมตร ปราสาทตำหนักไทร เป็นปราสาทอิฐหลังเดียว บนฐานศิลาทราย พื้นที่รอบๆ มีการปรับ สภาพจนราบเรียบ ปราสาทก่อด้วยอิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสขนาดกว้าง-ยาว 4 เมตร ย่อมุมไม้สิบสอง มีประตูเข้าออกได้ด้านเดียว คือ ด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้า อีก 3 ด้าน เป็นประตูหลอก คือ สลักเป็นรูปบานประตูลงในเนื้ออิฐ บริเวณทางเข้ามีสิงห์จำหลักสองตัว เฉพาะด้านหน้ากรอบประตูเป็นหินทราย แต่เดิมเคยมีทับหลังเป็นภาพพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ มีพระชายาลักษมีนั่งอยู่ที่ปลายพระบาท และมีพระพรหมผุดมาจากพระนาภี สองข้างพระพรหมเป็นรูปฤาษีและบุคคลนั่งในซุ้มเรือนแก้ว ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ปราสาทตำนักไทรเป็นเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17

การศึกษารูปแบบของปราสาทขอม ในจังหวัดศรีสะเกษ

การศึกษาปราสาทขอมในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหาความงามเพื่อนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้า ซึ่งพบว่าปราสาทขอมมีรูปทรงที่น่าสนใจมาก จนทางจังหวัดได้เลือกมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด นอกจากลักษณะรูปทรงภายนอกแล้ว ลวดลายที่เกิดจากงานแกะสลักหินก็มีจำนวนมาก ดังนั้นในการเลือกจึงจำเป็นต้องเลือกตามความเหมาะสม เพราะบางลายเป็นลายที่อยู่ในความเชื่อขั้นสูงไม่สามารถนำมาเป็นลวดลายบนผืนผ้าสำหรับการสวมใส่ได้ ซึ่งมีข้อมูลภาพถ่ายจากWebsite ประชาสัมพันธ์จังหวัด และการลงพื้นที่ถ่ายภาพของผู้เขียน

ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่

ปราสาทวัดสระกำแพงน้อย

ดอกลำดวน
ดอกไม้ประจำจังหวัดศรีสะเกษ

ในงานเทศกาล**ดอกลำดวนบาน สืบสานประเพณี สี่เผ่าไทศรีสะเกษ** ถือเป็นงานประจำปีของจังหวัดศรีสะเกษ ที่ต้องจัดทุกปี ณ บริเวณสวนสมเด็จศรีนครินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีสี่เผ่าไทยศรีสะเกษ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดศรีสะเกษ

เมืองดอกลำดวน เป็นอีกชื่อเรียกหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ด้วยเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยที่มีต้นลำดวนขึ้นตามธรรมชาติ อยู่รวมกันหนาแน่นมากกว่า 50,000 ต้น ภายในบริเวณสวนสมเด็จศรีนครินทร์ ซึ่งเป็นสวนสมเด็จแห่งแรกของประเทศไทย และช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี ต้นลำดวนจะพากันผลิดอกเบ่งบานส่งกลิ่นหอมเย็นทั่วพื้นที่ 237 ไร่ของสวนสมเด็จศรีนครินทร์

ขนมดอกลำดวน
ขนมประจำจังหวัดศรีสะเกษ

เป็นขนมรสชาติดี ที่นำเอารูปทรงของดอกลำดวนดอกไม้ประจำจังหวัดมาทำเป็นขนม ขนมกลีบลำดวนถือเป็นขนมมงคลอีกชนิดหนึ่งใช้ในงานแต่งงาน สมัยก่อนความหมายของขนมนี้คือ ชื่อเสียงขจร ขจายไปทั่ว และมีอีกความหมายคือสร้างความงดงามให้กับชีวิต โดยดอกลำดวนในตอนกลางคืนจะส่งกลิ่นหอมอบอวลเป็นดอกไม้ที่มีเสน่ห์เฉพาะตัว

ธรรมชาติในจังหวัดศรีสะเกษ

ด้วยเหตุที่จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำ มีป่า มีต้นไม้สวยงาม มีเถาวัลย์ ทำให้สวยทั้งป่า แหล่งน้ำ และสัตว์ป่าที่อยู่อาศัย ดังนั้นความสวยงามเหล่านี้ จึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษได้ ในการนี้ทีมงานด้านการออกแบบลายผ้าจึงได้นำสิ่งต่างๆเหล่านี้มาเป็นข้อมูลในการศึกษา ประกอบด้วยสิ่งสวยงามต่างๆ เช่น เถาวัลย์ ต้นไม้ แมลง ผีเสื้อ นกแก้ว นกกางเขน นกเอี้ยง นกขุนทอง นกโพระดก ไก่ กระบือ และอื่นๆ

พืชและสัตว์ที่มีทั่วไปในจังหวัดศรีสะเกษ

ประเพณีสี่เผ่าไทย จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชนสี่เผ่า คือ ลาว เขมร กูย และเยอ อาศัยอยู่ร่วมกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในช่วงวันที่ 11-13 มีนาคม 2554 ที่ผ่านมาจังหวัดศรีสะเกษร่วมกับ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดงาน "เทศกาลดอกลำดวนบาน สืบสานประเพณีสี่เผ่าไทศรีสะเกษ" ประจำปี 2554 มีกิจกรรมในงานได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชนสี่เผ่า ภายในหมู่บ้านลาว เขมร กูย และเยอ การแสดงวัฒนธรรมสี่เผ่า นิทรรศการภาพเก่า การแสดงภาพวาดของศิลปินในท้องถิ่น การประกวดวาดภาพ การเล่าเรื่องจากวิถีชีวิตศรีสะเกษ กิจกรรมลานส้มตำ ข้าวเหนียว ไก่ย่าง การสาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP และภาคค่ำร่วมรับประทานอาหารพื้นเมืองแบบพาแลงพร้อมชม การแสดงแสง สี เสียง "ศรีพฤทเธศวร" ที่ยิ่งใหญ่ตระการตาด้วยนักแสดงกว่า 800 ชีวิต ที่มาร่วมถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าทั้งสี่เผ่า และตำนานการสร้างเมืองศรีสะเกษ ซึ่งจะสร้างความประทับใจมิรู้ลืม ซึ่งถือเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ในขั้นตอนนี้ เป็นภาคปฏิบัติของการพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ โดยนำส่วนที่ได้จากการศึกษาเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษในส่วนต่างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ตำนาน รูปแบบปราสาท ประเพณี ดอกไม้ประจำจังหวัด รวมทั้งพืชและสัตว์ที่สะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของจังหวัดศรีสะเกษมาเป็นแรงบันดาลใจ คณะทำงานได้นำข้อมูลมาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ลายผ้าร่วมกัน โดยยึดความคิดเห็นของผู้ผลิตในจังหวัดศรีสะเกษเป็นสำคัญ ทั้งนี้ได้กำหนดกิจกรรมในการดำเนินการพัฒนาออกเป็น 6 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมจัดประชุมระดมความคิด

โดยจัดประชุมที่ ห้องประชุมโรงแรมบุญศิริบูติกโฮเตล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2554

เป็นกิจกรรมที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาลายผ้า โดยได้เชิญ ดร. สิทธิชัย สมานชาติ จากคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนา ผ้าไหม และช่วยสะท้อนภาพให้เห็นทิศทางทางการตลาด หลังจากนั้น คณะทำงานได้จัดให้มีการแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิด เพื่อค้นหาเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งลายผ้าที่ต้องการพัฒนาเป็นลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษโดยมีคณะทำงานร่วมเก็บข้อมูลและหาข้อสรุป ซึ่งในการระดมความคิดครั้งนี้มีกลุ่มอาชีพเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 42 กลุ่ม โดยส่งตัวแทนเข้าร่วมกลุ่มละ 2 คน

นายทวี ดำรงเลิศบวร
หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน
ประธานในพิธีเปิด จัดประชุมระดมความคิด

ดร. สิทธิชัย สมานชาติ
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
วิทยากร แนวทางการพัฒนาผ้าไหม

บรรยากาศในการฟังคำบรรยาย

กิจกรรมแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิด
แนวทางการออกแบบลายผ้าเอกลักษณ์

การให้ความรู้เพิ่มเติมในการออกแบบ
ซ้าย : *นายบันเทิง ว่องไว ผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำแนะนำรายกลุ่ม*
ขวา : *การให้คำแนะนำปรึกษาในการออกแบบลายผ้า*

การอภิปรายและสรุปผล

ผลสรุปจากการประชุมระดมความคิด สรุปได้ว่า ควรมีการออกแบบลายผ้าเอกลักษณ์ให้มีความหลากหลายเพื่อนำมาทดลองผลิต และค้นหาลายผ้าที่ดีที่สุดเพื่อผลิตเข้าสู่ตลาด ซึ่งลายผ้าที่ควรนำมาใช้ในการออกแบบควรนำมาจากเอกลักษณ์ต่างๆ ของจังหวัด เช่น ดอกลำดวน ปราสาทหิน ลวดลายจำหลักที่พบในปราสาท พืชที่โดดเด่นในจังหวัด นก และสัตว์ต่างๆ เมื่อออกแบบแล้วจึงนำมาทดลองผลิตในการฝึกอบรมปฏิบัติการ

กิจกรรมที่ 2 การเตรียมการก่อนฝึกอบรม

1) การออกแบบลวดลายบนแผ่นกระดาษ เป็นการศึกษาข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ งานสถาปัตยกรรม และวิถีธรรมชาติที่จะสามารถสื่อความหมายให้เห็นเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ ข้อมูลดังกล่าวได้ผ่านการระดมความคิด มาแล้ว เมื่อ วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งสามารถประมวลออกมาเป็นภาพลายเส้นต่างๆ ดังนี้

ภาพลายเส้น นก กระรอก กิ่งไม้ และดอกลำดวน

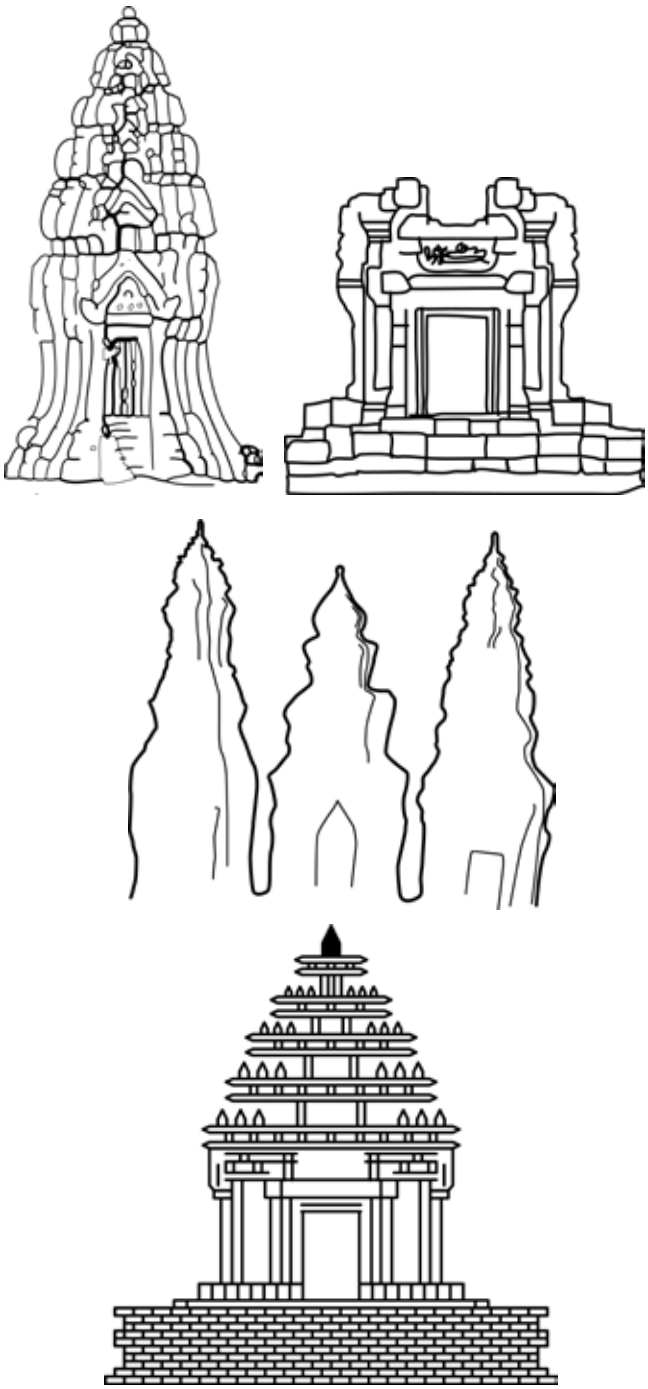

ภาพลายเส้นจากปราสาทหิน

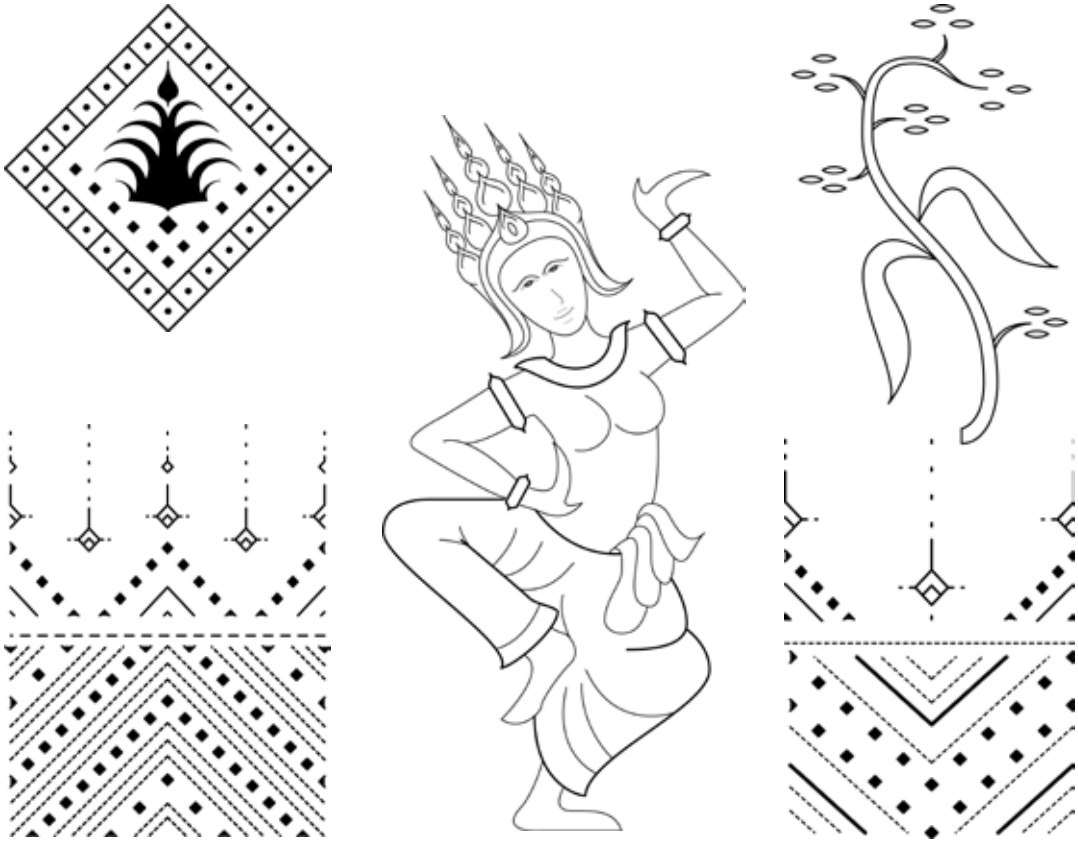

ภาพลายเส้น เกิดจากการจัดวางลายที่พบจากปราสาท และจากธรรมชาติ

2) การออกแบบบนกระดาษกราฟ

เป็นการนำลายเส้นที่ได้จากแนวคิดต่างๆ มากำหนดจุดบนกระดาษกราฟเพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนมัดหมี่ การกำหนดจุดบนกระดาษกราฟจะได้ภาพที่สามารถนำไปคำนวณเส้นไหมในการมัด ความงามและความประณีตของภาพที่ปรากฏบนผืนผ้าจะสวยงาม ละเอียด ประณีต ก็จะขึ้นอยู่กับขั้นตอนนี้ ดังนั้น แผ่นกระดาษกราฟจึงถือเป็นสิ่งสำคัญ

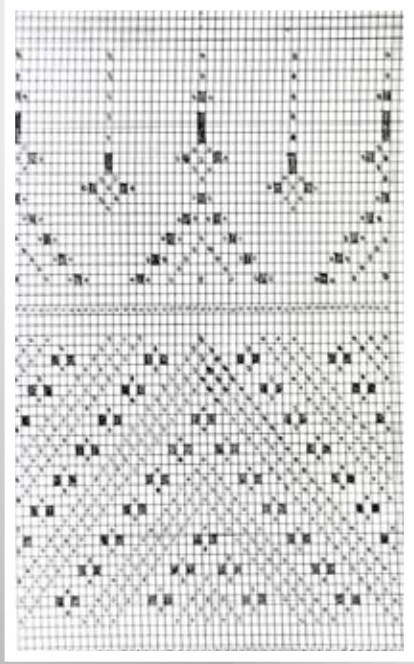
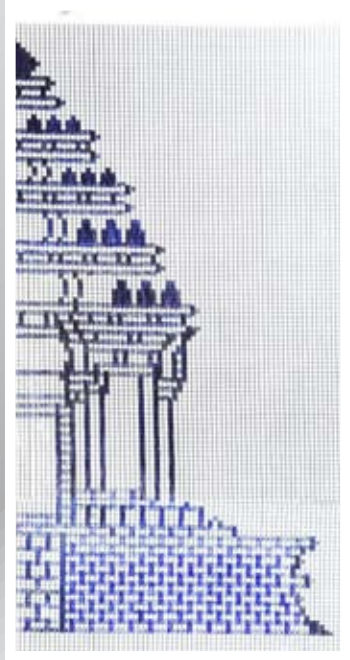

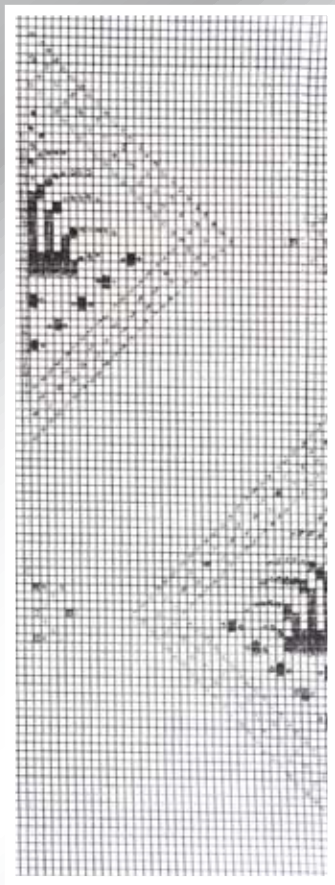
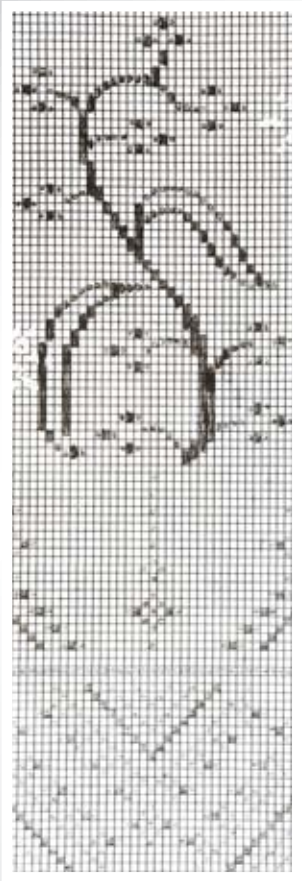

การสร้างภาพและลาย บนกระดาษกราฟ

กิจกรรมที่ 3 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่

คณะทำงานด้านการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานไว้ 3 ประการก่อนการจัดอบรม ดังนี้

1) ให้อำเภอที่มีพื้นที่เป็นสถานที่ฝึกอบรม ประสานหมู่บ้านสถานที่ฝึกอบรม จัดเตรียมสถานที่ อาหาร เครื่องดื่ม และที่พักสำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2) ประสานกลุ่มอาชีพที่เข้ารับการฝึกอบรม กลุ่มละ 2 คน พร้อมจัดเตรียมเสื้อผ้า ของใช้ที่จำเป็นสำหรับพักค้างคืน

3) ให้กลุ่มอาชีพ จัดเตรียมเส้นไหมที่พร้อมสำหรับการมัดขึ้นลาย และจัดเตรียมสีย้อมไหมธรรมชาติตามที่กลุ่มต้องการให้พร้อม

ในการจัดอบรมได้แบ่งการจัดอบรมออกเป็น 7 รุ่น โดยเลือกสถานที่จัดฝึกอบรมที่เป็นศูนย์กลาง ที่แต่ละกลุ่มอาชีพรู้จัก และสะดวกในการเดินทาง รวมทั้งมีความพร้อมในการเป็นสถานที่จัดฝึกอบรม วิทยากรหลักในการฝึกอบรมการฝึกมัดลายหมี่ และย้อมสีธรรมชาติ คือ นายบันเทิง ว่องไว ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอมือ และการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ การดำเนินการเกิดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการเครือข่ายองค์ความรู้ (KBO) จังหวัดศรีสะเกษ ผู้นำชุมชนในพื้นที่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ และศูนย์วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี การจัดอบรมทั้ง 7 รุ่น มีดังนี้

รุ่นที่ 1 อบรมที่ บ้านหนองคู หมู่ที่ 11 ตำบลก้านเหลือง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

อบรมเมื่อวันที่ 1-2 เมษายน พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านม่วง หมู่ 5 ตำบลแต้ อำเภออุทุมพรพิสัย

2) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองคู หมู่ 11 ตำบลก้านเหลือง อำเภออุทุมพรพิสัย

3) กลุ่มทอผ้าไหม หมู่ 14 ตำบลก้านเหลือง อำเภออุทุมพรพิสัย

4) กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านหัวช้าง หมู่ 1 ตำบลหัวช้าง อำเภออุทุมพรพิสัย

5) กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าพื้นเมืองโคกจาน หมู่ 3 ตำบลโคกจาน อำเภออุทุมพรพิสัย

6) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง หมู่ 9 ตำบลโคกจาน อำเภออุทุมพรพิสัย

ภาพกิจกรรมการจัดอบรม รุ่นที่ 1

รุ่นที่ 2 อบรมที่ บ้านเสียว หมู่ที่ 2 ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อวันที่ 3-4 เมษายน พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มแม่บ้านหนองคูใหญ่ หมู่ 7 ตำบลเป๊าะ อำเภอบึงบูรพ์

2) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองคูน้อย หมู่ 8 ตำบลเป๊าะ อำเภอบึงบูรพ์

3) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านโนนโก หมู่ 11 ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน

4) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาโกน หมู่ 1 ตำบลตาโกน อำเภอเมืองจันทร์

5) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านเสียว หมู่ 2 ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

6) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองพระ หมู่ 7 ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

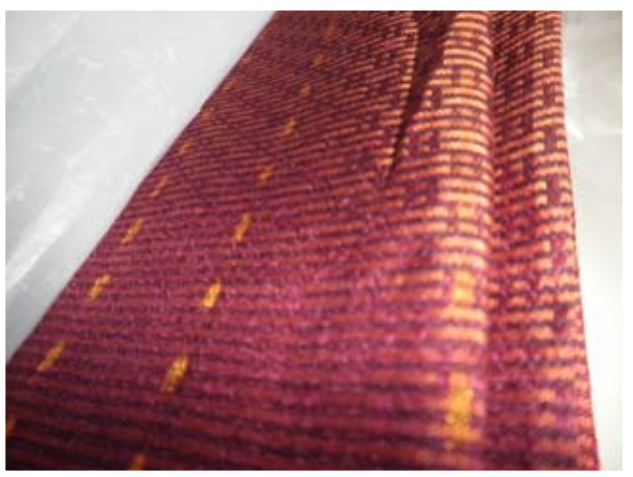

ลายผ้าไหม(เดิม)

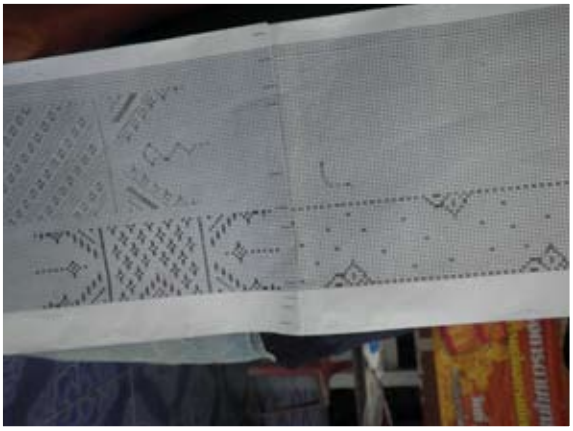

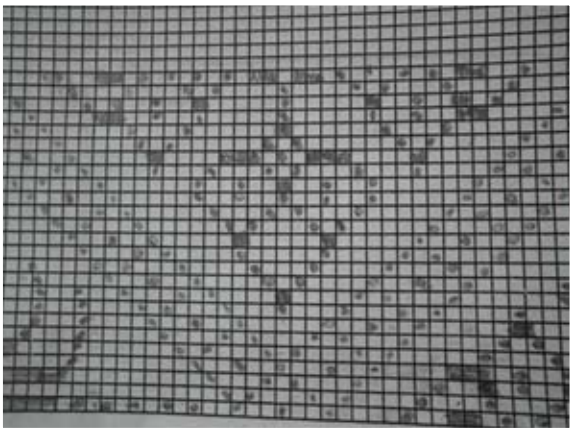
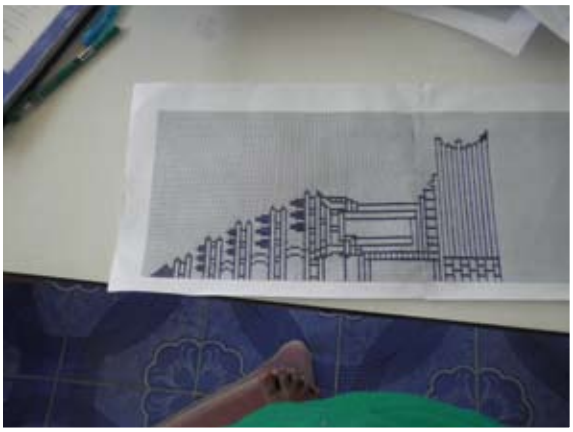

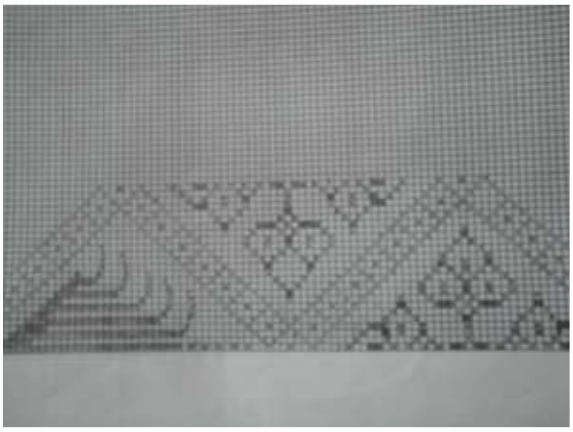
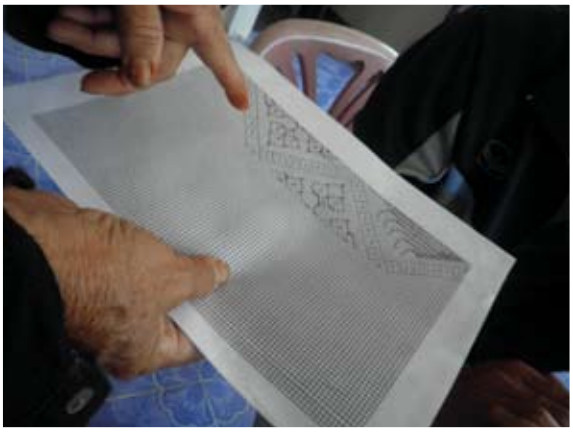

การเขียนลายผ้าลงบนกระดาษกราฟ (เพิ่มเติม)

การอธิบายวิธีการมัดหมี่บนโฮงมัดหมี่

เส้นไหม ก่อนมัดลาย

ฝึกมัดตามลาย

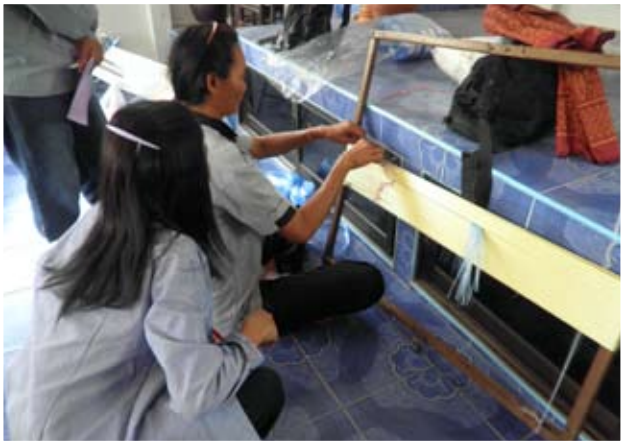

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 2

รุ่นที่ 3 อบรมที่บ้านเชือก หมู่ที่ 1 ตำบลจิกสังข์ทอง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อวันที่ 5-6 เมษายน พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ หมู่ 5 ตำบลด่าน อำเภอราศีไศล

2) กลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ 1 ตำบลจิกสังข์ทอง อำเภอราษีไศล

3) กลุ่มวิสาหกิจทอผ้าบ้านโจดม่วง หมู่ 10 ตำบลโจดม่วง อำเภอศิลาลาด

4) กลุ่มทอผ้าบ้านโจดม่วง หมู่ 10 ตำบลโจดม่วง อำเภอศิลาลาด

5) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ หมู่ 8 ตำบลกุดเมืองฮาม อำเภอยางชุมน้อย

6) กลุ่มทอผ้าบ้านกุดเมืองฮาม หมู่ 1 ตำบลกุดเมืองฮาม อำเภอยางชุมน้อย

การฝึกมัดหมี่ตามแบบในกระดาษกราฟ

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 3

รุ่นที่ 4 อบรมที่บ้านหนองเชียงทูน หมู่ที่ 5 ตำบลหนองเชียงทูน อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อวันที่ 7-8 เมษายน พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มสตรีบ้านโป่ง หมู่ 6 ตำบลพิมายเหนือ อำเภอปรางค์กู่

2) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองเชียงทูน หมู่ 5 ตำบลหนองเชียงทูน อำเภอปรางค์กู่

3) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองเชียงทูน หมู่ 15 ตำบลหนองเชียงทูน อำเภอปรางค์กู่

4) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองคูขาม หมู่ 7 ตำบลหนองเชียงทูน อำเภอปรางค์กู่

5) กลุ่มพัฒนาสตรีบ้านหนองอารี หมู่ 1 ตำบลดินแดง อำเภอไพรบึง

6) กลุ่มพัฒนาสตรีบ้านหนองอีย่า หมู่ 9 ตำบลธาตุ อำเภอวังหิน

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 4

รุ่นที่ 5 จัดอบรมที่บ้านโนนมะนาว หมู่ที่ 12 ตำบลซำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

ในระหว่างวันที่ 29-30 เมษายน พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มผ้าไหมบ้านหนองยาง หมู่ 5 ตำบลดู่ อำเภอกันทรารมย์

2) กลุ่มผ้าไหมพลังสามัคคี หมู่ 18 ตำบลผักแพว อำเภอกันทรารมย์

3) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเปือยใหม่ หมู่ 10 ตำบลพรหมสวัสดิ์ อำเภอพยุห์

4) วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสร้างหว้า หมู่ 7 ตำบลโนนเพ็ก อำเภอพยุห์

5) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านไฮ หมู่ 6 ตำบลตูม อำเภอศรีรัตนะ

6) กลุ่มทอผ้าบ้านโนนมะนาว หมู่ 12 ตำบลซำ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

การลงทะเบียน และศึกษาแบบก่อนเลือกแบบเพื่อนำไปมัดหมี่

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 5

รุ่นที่ 6 อบรมที่บ้านปราสาท หมู่ที่ 6 ตำบลห้วยใต้ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อวันที่ 1-2 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านนกยูงเงิน หมู่ 17 ตำบลห้วยตึ๊กชู อำเภอภูสิงห์

2) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ หมู่ 6 ตำบลห้วยใต้ อำเภอขุขันธ์

3) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองกาด หมู่ 5 ตำบลลมศักดิ์ อำเภอขุขันธ์

4) กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านติม หมู่ 1 ตำบลสะเดาใหญ่ อำเภอขุขันธ์

5) กลุ่มแม่บ้านทอผ้าบ้านกระเบา หมู่ 4 ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ

การฟังคำแนะนำก่อนลงมือปฏิบัติ

การมัดหมี่และการเตรียมวัสดุย้อมสีธรรมชาติ

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 6

รุ่นที่ 7 อบรมที่บ้านโนนสะแบง หมู่ที่ 2 ตำบลหนองหว้า อำเภอเบญจลักษ์ จังหวัดสรสะเกษ

เมื่อวันที่ 3-4 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ผู้แทนกลุ่มที่เข้าอบรมกลุ่มละ 2 ราย ประกอบด้วย

1) กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองหัวช้าง หมู่ 6 ตำบลขนุน อำเภอกันทรลักษ์

2) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาขนวน หมู่ 5 ตำบลขนุน อำเภอกันทรลักษ์

3) กลุ่มทอผ้าบ้านหนองดินแดง หมู่ 12 ตำบลบก อำเภอโนนคูณ

4) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านโนนสะแบง หมู่ 2 ตำบลหนองหว้า อำเภอเบญจลักษ์

5) กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านโนนเชียงสี หมู่ 9 ตำบลหนองหว้า อำเภอเบญจลักษ์

6) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ลายลูกแก้ว หมู่ 6 ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง

7) กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้า หมู่ 4 ตำบลคูบ อำเภอน้ำเกลี้ยง

การมัดหมี่และการย้อมสีธรรมชาติ

กิจกรรมในการจัดอบรม รุ่นที่ 7

กิจกรรมที่ 5 การตรวจและประเมินผลงาน

หลังการฝึกอบรมประมาณ 2 เดือน ในช่วงเดือนสิงหาคม 2554 คณะกรรมการเครือข่ายองค์ความรู้ (KBO) จังหวัดศรีสะเกษ ได้จัดตรวจและประเมินผลงานการผลิตต้นแบบ ลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยให้กลุ่มอาชีพผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่งผ้าที่ทดลองผลิตเข้ารับการตรวจและประเมินผลงาน ซึ่งผลการประเมิน พบว่า ผ้าที่พัฒนาลายขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่มีลวดลายสีสันที่สวยงาม สามารถผลิตเข้าสู่ตลาดได้ และมีบางรายที่ควรมีการปรับปรุงพัฒนาการให้สีและการย้อม

การนำเสนองานต่อคณะกรรมการตรวจและประเมินผลงาน

การจัดแสดงผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ

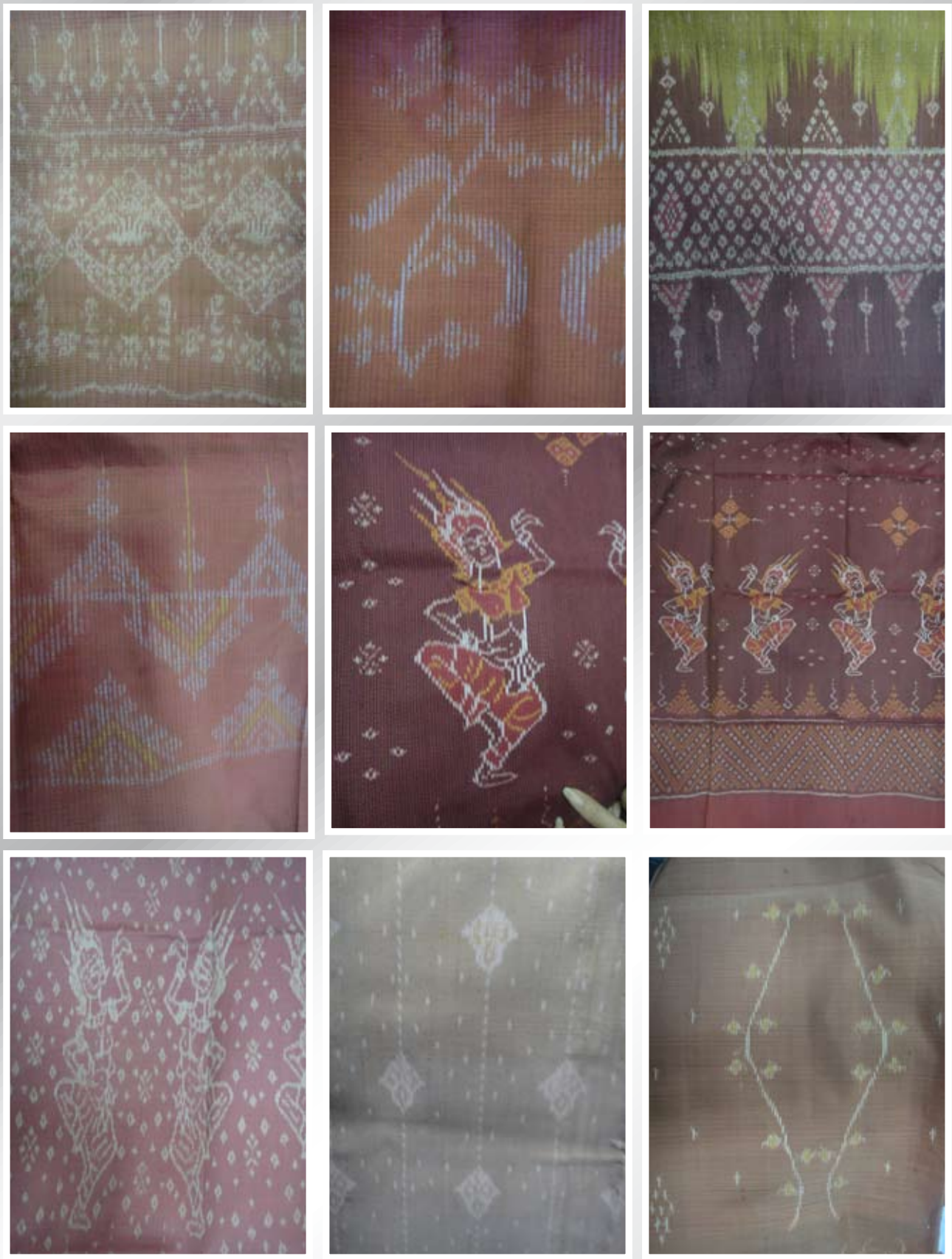

ตัวอย่าง ลายผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ ที่ทดลองผลิตเป็นผ้าต้นแบบ

ตัวอย่าง ลายผ้าเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ ที่ทดลองผลิตเป็นผ้าต้นแบบ

กิจกรรมที่ 6 การติดตามผลการดำเนินงาน

หลังการฝึกอบรมในพื้นที่ และการประเมินผลงาน ซึ่งประกอบด้วยผ้าไหมทอมือลายเอกลักษณ์ต่างๆ เช่น ลายอัปสรา ลายดอกลำดวน ลายเถาวัลย์ ลายนก และอื่นๆ ผู้เขียนและคณะทำงานได้ลงพื้นที่ติดตามผลเพื่อให้คำแนะนำปรึกษาเพิ่มเติม ซึ่งมีภาพลงพื้นที่บางส่วนและข้อสรุปดังนี้

โฮงโลหะที่ใช้ในการมัดหมี่

การมัดหมี่

ลายจากการมัด

แบบจากกระดาษกราฟและการมัด

การศึกษาแนวทางในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า

การให้คำแนะนำปรึกษา จากทีมงาน

การติดตามผลหลังการอบรมรุ่นที่ 5 บ้านเปือยใหม่ ตำบลพรหมสวัสดิ์ อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ

นางนัฐฐา ทรัพย์ทวี(อายุ 35 ปี) ผู้เข้าอบรมมัดลาย และย้อมสี และแม่หัน สาสังข์ (อายุ 64 ปี) ผู้ทอ

การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการผลิต

กี่ทอผ้าเหล็ก ที่ใช้ทอในหมู่บ้าน

ลายดอกลำดวน ลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

การติดตามผลหลังการอบรมรุ่นที่ 2 กลุ่มแม่บ้านหนองคูใหญ่ หมู่ 7 ตำบลเป๊าะ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ข้อสรุปจากการติดตามผลในพื้นที่

ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาผ้าเอกลักษณ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งได้ข้อสรุปที่น่าสนใจ ดังนี้

1) แบบลายเอกลักษณ์ที่พัฒนาใหม่ ผู้ผลิตเห็นว่า เป็นการสร้างทางเลือกใหม่ให้กับกลุ่มผู้ผลิต ทำให้เกิดการพัฒนาที่มีความหลากหลาย ผู้ผลิตสามารถเลือกลายที่ตนสนใจนำมาผลิตเพื่อการจำหน่ายได้

2) กิจกรรมในการพัฒนาทำให้เกิดความรู้ในการออกแบบลวดลาย โดยผู้ผลิตสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ออกแบบลวดลายของตนเองได้ รวมทั้งบางรายยังไม่เคยทดลองย้อมสีจากสีธรรมชาติได้เกิดการเรียนรู้ เช่น การย้อมสีธรรมชาติต้องมีลำดับขั้นตอนก่อนหลัง ย้อมครั่งก่อน จึงย้อมเขแล้วจึงนำมาหมักโคลนจึงจะทำให้สีติดคงทน แต่ถ้าหากลำดับผิดย้อมเขก่อนย้อมครั่งก็จะทำให้ครั่งย้อมไม่ติดหรือกินสีได้ดี เป็นต้น ซึ่งความรู้ต่างๆ ต้องเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ จึงจะสามารถนำความรู้ไปใช้ต่อยอดได้

3) เกิดการเรียนรู้การมัดหมี่ที่สวยงามยิ่งขึ้น ซึ่งมีเทคนิคต่างๆมากมาย เช่น การมัดลายอัปสราต้องมัด 73 ลำ 13 ขีน (1 ขีนมี 2 เส้น) ลายดอกลำดวนต้องมัด 73 ลำ 19 ขีนหรือ 38 เส้น

4) ก่อให้เกิดรายได้ที่มากขึ้น จากเดิมที่เคยจำหน่ายผ้าไหมทอมือ ผืนละ 1500-2000 บาท แต่เมื่อเพิ่มเติมเทคนิคใหม่ที่ทำให้ผ้าสวยงามขึ้น สามารถจำหน่ายได้ในราคาผืนละ 2000-2500 บาท มีมูลค่าเพิ่มไม่ต่ำกว่า 500 บาท ต่อผืน (2 เมตร)

ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 4 ประการข้างต้น ผู้เขียนเชื่อว่า หากมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ น่าจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งจะต้องดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิต 5 ประการ ต่อไปนี้ ควบคู่ไปด้วย คือ 1) การใช้เส้นไหมที่มีคุณภาพ 2) การทอบนกี่พื้นบ้านที่ทำให้ผืนผ้ามีเนื้อแน่น 3) การเลือกใช้ลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 4) การเลือกใช้สีที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และ 5) ใช้สีจากธรรมชาติ หากรักษามาตรฐานนี้ไว้ ผ้าไหมทอมือศรีสะเกษน่าจะเอกลักษณ์ที่ชัดเจนและเป็นหนึ่งในผ้าเด่นของอีสานได้ยาวนาน ไม่แพ้จังหวัดอื่น

บรรณานุกรม

กฤษฎา เต็มชื่น, [ม.ป.ป.]. **ศรีสะเกษ สุดเขตเขาพระวิหาร อลังการแม่น้ำมูล.** กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เที่ยวเมืองไทย.

ศักดิ์ชาย สิกขา, 2550. **รายงานการวิจัย แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ (ศึกษากรณี ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีค่าคะแนน 1-2 ดาว).** จังหวัดศรีสะเกษ : เอกสารอัดสำเนา.

สำรวย เย็นเฉื่อย. **จินตนาการร่วมสมัย 'ผ้ามัดหมี่อีสาน' ออกแบบลายด้วยคอมพิวเตอร์.** หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ฉบับที่ 2394 22 ม.ค. - 24 ม.ค. 2552.

ภาคผนวก

แบบลายผ้าเอกลักษณ์
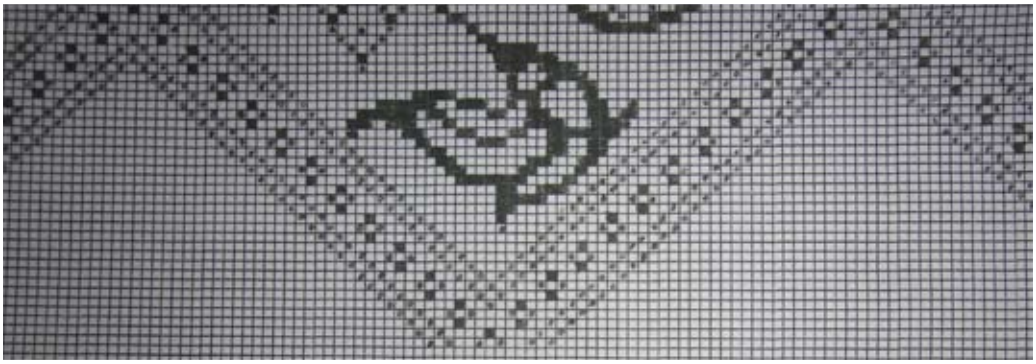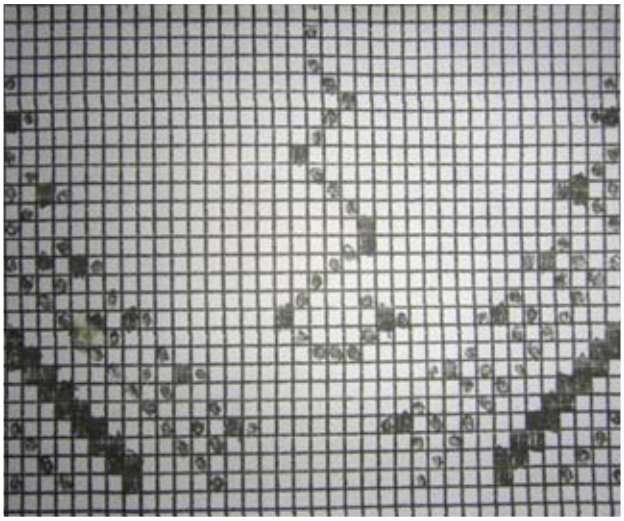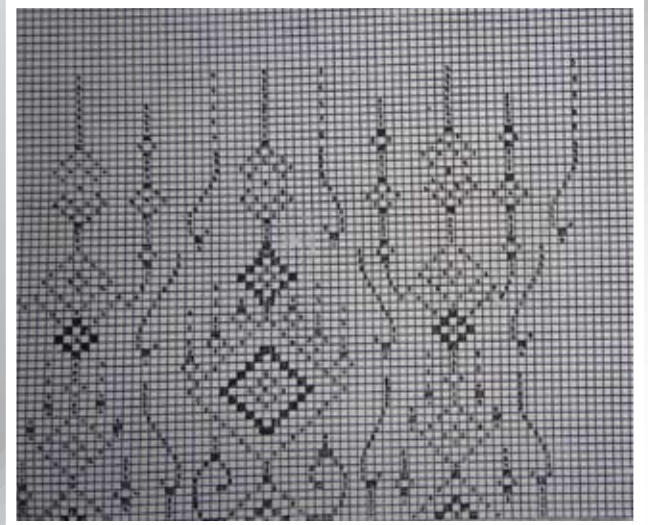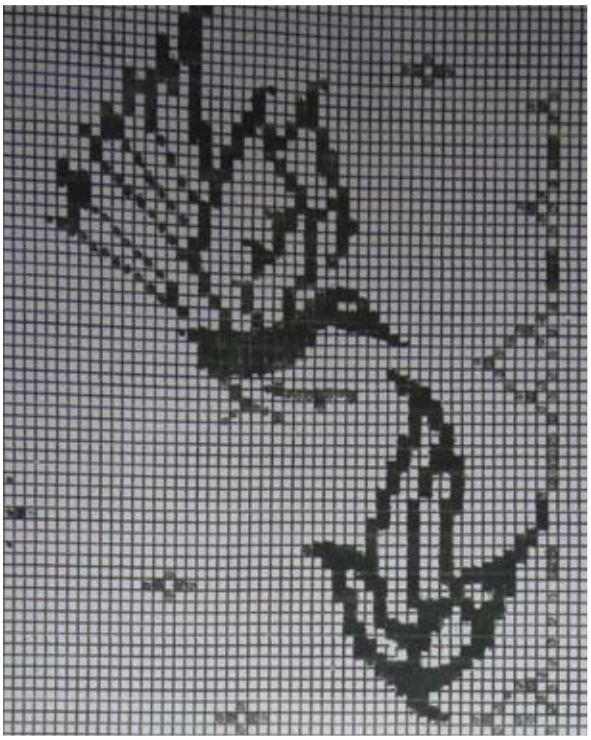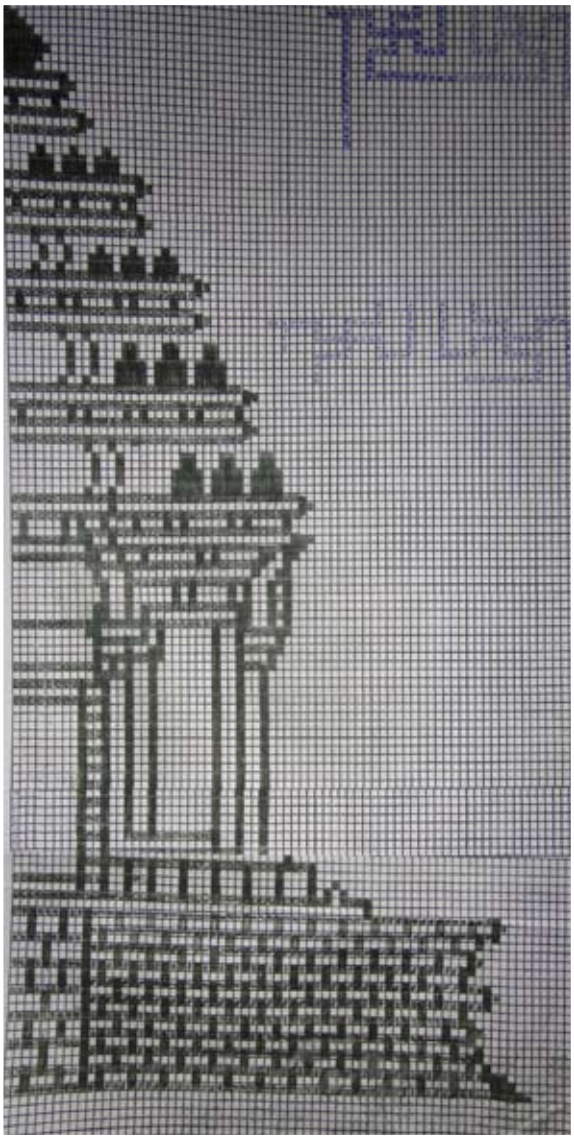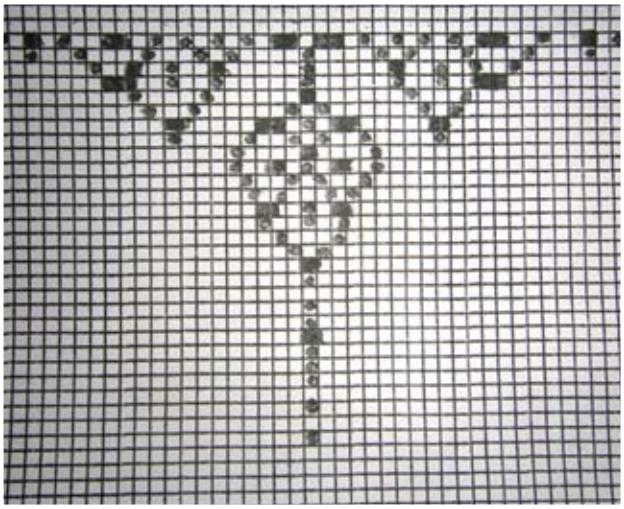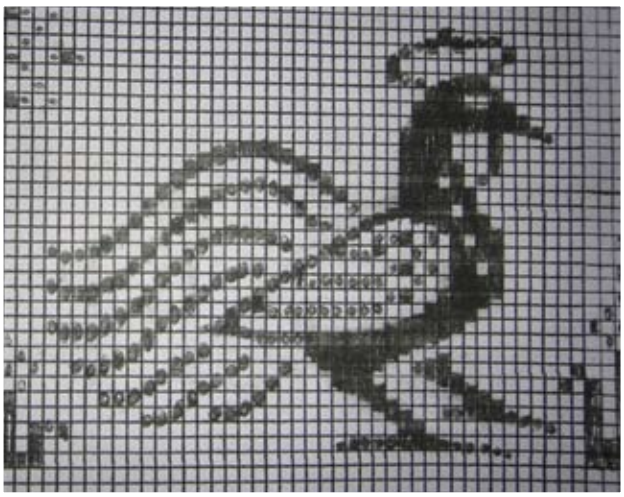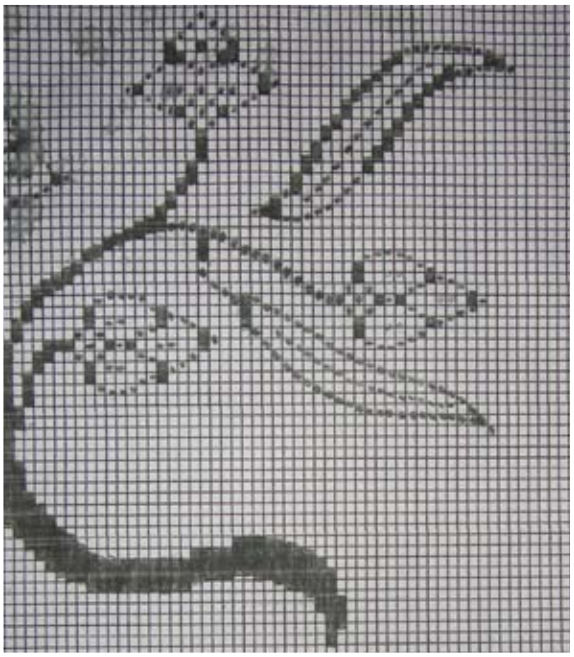
จังหวัดศรีสะเกษ